

Δικαιώματα του Παιδιού

ΠΟΡΙΣΜΑ

(Νόμος 3094/03 «Συνήγορος του Πολίτη και άλλες διατάξεις, Άρθρο 3 παρ. 5)

ΘΕΜΑ

**Προσκόμματα στην εκπαιδευτική ένταξη μαθητριών και μαθητών με αναπηρία ή
/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες**

Συνήγορος του Πολίτη: Ανδρέας Ι. Ποττάκης

Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη: Θεώνη Κουφονικολάκου

Ειδικές Επιστήμονες: Σαμάνθα Στρατιδάκη, Ιωάννα Κουβαριτάκη

Ιούλιος 2022

Πίνακας περιεχομένων

A. Εισαγωγή.....	3
B. Συνοπτική παρουσίαση του προβλήματος	3
Γ. Θεσμικό πλαίσιο	5
Δ. Ενέργειες του Συνηγόρου και στοιχεία από το Υ.ΠΑΙ.Θ.	12
1. Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.....	15
I. Παράλληλη στήριξη	16
II. Τμήματα Ένταξης.....	18
III. ΕΒΠ	18
IV. Σχολικοί νοσηλευτές	18
2. Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.....	20
I. Παράλληλη στήριξη	20
II. Τμήματα Ένταξης.....	22
III. ΕΒΠ	23
IV. Σχολικοί Νοσηλευτές	23
E. Διαπιστώσεις	25
ΣΤ. Συμπεράσματα	29
Z. Προτάσεις.....	30

A. Εισαγωγή

Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του κατά το άρθρο 103 § 9 του Συντάγματος και το ν. 3094/2003, έχει ασχοληθεί εκτενώς και επί σειρά ετών με τα προβλήματα και ελλείμματα που παρατηρούνται στο πεδίο της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΕΑΕ), ιδίως όσον αφορά στην παροχή των προβλεπόμενων μέτρων υποστήριξης της φοίτησης μαθητών/τριών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (εφεξής: αναπηρία/ε.ε.α) σε γενικά σχολεία, (παράλληλη στήριξη, φοίτηση σε Τμήμα Ένταξης και στήριξη από ΕΒΠ ή Σχολικό Νοσηλεύτη). Έχοντας δεχτεί ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό αναφορών για τα παραπάνω κατά το σχολικό έτος 2021-22, ο Συνήγορος συντάσσει το παρόν πόρισμα με τις διαπιστώσεις και προτάσεις του, σε συνέχεια παρατηρήσεων και προτάσεων που έχει διατυπώσει και παλαιότερα, σε έγγραφα προς το αρμόδιο Υπουργείο, σε ετήσιες εκθέσεις και σε προηγούμενα πορίσματα¹.

B. Συνοπτική παρουσίαση του προβλήματος

Κατά το σχολικό έτος 2021-22, ο Συνήγορος έλαβε - όπως κάθε έτος - μεγάλο αριθμό αναφορών με θέμα την μη παροχή παράλληλης στήριξης σε μαθητές/τριες με αναπηρία/ε.ε.α. για τους οποίους υπήρχαν αντίστοιχες διαγνώσεις και εγκεκριμένα αιτήματα, ή την παροχή του μέτρου σε μερική βάση, ανεπαρκή για την κάλυψη των αναγκών τους². Η Αρχή εξέτασε, επίσης, αναφορές σχετικά με την αναστολή ή την καθυστέρηση έναρξης λειτουργίας τμημάτων ένταξης από την αρχή του σχολικού έτους, λόγω μη στελέχωσής τους³.

Ως προς την παροχή παράλληλης στήριξης, εξακολουθεί το πρόβλημα της ανεπάρκειας αναγκαίων πιστώσεων για προσλήψεις αναπληρωτών εκπαιδευτικών, με συνέπεια την μη υλοποίηση εγκεκριμένων αιτημάτων ή την μερική παροχή του μέτρου στην πλειονότητα των μαθητριών/μαθητών που, βάσει της εισήγησης των αρμοδίων ΚΕΔΑΣΥ, χρήζουν και δικαιούνται παράλληλης στήριξης πλήρους ωραρίου.

---

¹ Βλ., ενδεικτικά, πορίσματα με θέμα «Προβλήματα στην υλοποίηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία ή /και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (Νοέμβριος 2015) και «Εφαρμογή του θεσμού της παράλληλης στήριξης μαθητών με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (Ιούνιος 2009) και έγγραφα προς την Διεύθυνση ΕΑΕ με θέμα «Προβλήματα στην εφαρμογή ειδικών υποστηρικτικών μέτρων μαθητών με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (αρ.πρωτ. 250794/37027/22-07-19) και «Προβλήματα στην εκπαιδευτική ένταξη και υποστήριξη μαθητών με αναπηρία ή /και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (αρ.πρωτ.269824/ 9711/20-02-20)

² Ενδεικτικά, αναφορές με αρ. Φακ. Υπόθεσης 303992, 304162, 304642, 304934, 304794, 306418, 308061, 308119, 308322, 308842, 310765, 312009, 312887, 313157,312887, 313395, 309181

³ Αρ. Φ.Υ. 306452, 312811, 314716

Σημειώνεται ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, η υποστήριξη είναι τόσο ανεπαρκής που σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανταποκρίνεται στους σκοπούς του θεσμού της παράλληλης στήριξης. Γενικότερα, προβλήματα όσον αφορά την ανεπαρκή παροχή του μέτρου διαπιστώνονται σε ποικίλες περιπτώσεις, όπου το ωράριο του εκπαιδευτικού μοιράζεται συνήθως μεταξύ 2 ή 3 μαθητών που φοιτούν σε διαφορετικές τάξεις μιας σχολικής μονάδας, ή ακόμη και διαφορετικών σχολικών μονάδων, ενώ ακόμη και σε περιπτώσεις όπου μαθητές φοιτούν στο ίδιο τμήμα, οι ανάγκες τους μπορεί να διαφέρουν σημαντικά και, συνεπώς, να μην είναι εφικτό να καλυφθούν ταυτόχρονα από τον ίδιο εκπαιδευτικό. Ενδεικτικά, σε υπόθεση που εξέτασε η Αρχή, ένας αναπληρωτής εκπαιδευτικός τοποθετήθηκε σε σχολική μονάδα του Ν. Χανίων όπου φοιτούσαν 6 μαθητές για τους οποίους υπήρχαν εγκεκριμένα αιτήματα για στήριξη πλήρους ωραρίου⁴, με συνέπεια να αντιστοιχούν 4 ώρες υποστήριξης την εβδομάδα για καθένα από αυτούς.

Επιπλέον, κατά το σχολικό έτος 2021-22, ο Συνήγορος έλαβε ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό αναφορών σχετικά με την μη υλοποίηση αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης μαθητών/τριών από Σχολικό Νοσηλευτή⁵ και, σε μικρότερο βαθμό, από ΕΒΠ⁶.

Το πρόβλημα, ιδίως, της έλλειψης Σχολικών Νοσηλευτών για την κάλυψη των υφιστάμενων αναγκών, βάσει των αναφορών που έχει εξετάσει η Αρχή και των στοιχείων που τέθηκαν υπόψη της από τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΑΙΘ, εμφανίζεται οξύτερο, μολονότι ήταν ήδη αισθητό κατά τα προηγούμενα έτη σε όλη την επικράτεια. Η πλειονότητα των περιπτώσεων που απευθύνθηκαν στον Συνήγορο αφορά σε παιδιά με σοβαρές, χρόνιες παθήσεις, όπως επιληψία, σακχαρώδη διαβήτη. κ.ά., που χρήζουν νοσηλευτικής φροντίδας και πρώτων βοηθειών ή συνδρομής στην διαδικασία χορήγησης φαρμακευτικής αγωγής, και των οποίων η σχολική φοίτηση χωρίς την παρουσία νοσηλευτή καθίσταται αδύνατη, καθώς ενέχει κινδύνους ακόμη και για τη ζωή τους. Κατά συνέπεια, ένας από τους γονείς ή άλλα συγγενικά πρόσωπα αναγκάζονται να παραμένουν καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού ωραρίου στον χώρο του σχολείου, ή ακόμη και εκτός αυτού, προκειμένου να κληθούν για να παράσχουν στα παιδιά πρώτες βοήθειες αν παραστεί ανάγκη. Σημειώνεται ότι, πέραν της ανησυχίας των ίδιων των γονέων για τα παιδιά τους, στις περισσότερες περιπτώσεις **οι διευθυντές των σχολικών μονάδων δηλώνουν ότι αδυνατούν να αναλάβουν ευθύνη για το πρόβλημα ή ακόμη και να δεχτούν τους/τις μαθητές/τριες στο σχολείο αν δεν συνοδεύονται, χωρίς να παρέχεται κάποια**

⁴ Αναφορά με αρ. Φ.Υ. 304794

⁵ Ενδεικτικά, αναφορές με αρ. Φ.Υ. 304672, 305276, 305449, 305485, 305486, 305461, 305448, 305507, 305586, 306207, 306398, 306541, 307427, 307710, 308744, 308913, 310765, 311147

⁶ Αναφορές με αρ. Φ.Υ. 307632, 307976, 308424

εναλλακτική λύση. Περαιτέρω, εκτός των ελλειμμάτων στην εξειδικευμένη υποστήριξη μαθητών/τριών σε σχολικές μονάδες γενικής εκπαίδευσης, διαπιστώνεται ότι και αρκετές ΣΜΕΑΕ δεν διαθέτουν Σχολικό Νοσηλευτή επί σειρά ετών, μολονότι σε αυτές φοιτά σημαντικός αριθμός μαθητών/τριών με σοβαρά προβλήματα υγείας⁷.

Τέλος, ιδιαίτερο πρόβλημα αποτελεί η μη αντικατάσταση προσληφθέντων αναπληρωτών εκπαιδευτικών, ΕΒΠ και Σχολικών Νοσηλευτών που αποχωρούν για προσωπικούς λόγους (συνήθως με άδειες κήσης ή λοχείας) για μεγάλο χρονικό διάστημα ή και για ολόκληρο το σχολικό έτος, με συνέπεια οι ενδιαφερόμενοι μαθητές/τριες να μένουν χωρίς την αναγκαία υποστήριξη, μολονότι τυπικά αυτή εμφανίζεται σα να τους παρέχεται.

Γ. Θεσμικό πλαίσιο

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατοχυρώνεται στο ελληνικό Σύνταγμα⁸, το οποίο θεσπίζει την εννεαετή τουλάχιστον υποχρεωτική εκπαίδευση για όλους, και την υποχρέωση του κράτους «να ενισχύει ... αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους», αναγνωρίζοντας ουσιαστικά το δικαίωμα ειδικής εκπαιδευτικής υποστήριξης σε όσους την έχουν ανάγκη, για την διασφάλιση του δικαιώματος στην εκπαίδευση για όλους.

Με βάση το Σύνταγμα⁹, διεθνή νομοθετήματα τα οποία, μετά την επικύρωσή τους αποτελούν εθνικό δίκαιο με αυξημένη τυπική ισχύ, όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών¹⁰, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ο οποίος έχει καταστεί νομικά δεσμευτικός με την επικύρωση της Συνθήκης της Λισσαβόνας¹¹- και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα¹² κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση και επιβάλλουν υποχρέωση στα κράτη μέλη να διασφαλίσουν την προοδευτική και πλήρη υλοποίηση του για όλους χωρίς διάκριση, έτσι ώστε «η μόρφωση να καθιστά κάθε πρόσωπο ικανό να διαδραματίσει ένα χρήσιμο ρόλο σε μία ελεύθερη κοινωνία»¹³. Το κανονιστικό περιεχόμενο της

⁷ Αναφορά με αρ. Φ.Υ. 306092

⁸ Σ.αρ.16, παρ.2

⁹ Σ αρ. 28 παρ. 1.

¹⁰ Αρ. 14 και Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο, άρθρο 2.

¹¹ Αρ.14, 21. Βλ. και αρ. 24, 26.

¹² Ν. 1532/1985, ΦΕΚ Α'25.

¹³ αρ.13.

διάταξης¹⁴, εμπεριέχει ως βασικά και αλληλένδετα χαρακτηριστικά, για την υλοποίηση του δικαιώματος, τις έννοιες:

- α) **πρόσβαση** από άποψη φυσική και οικονομική, σε ισότιμη βάση και χωρίς διάκριση στο νόμο και την πράξη,
- β) επαρκείς **παροχές** (εξοπλισμό, επιμορφωμένο προσωπικό και προγράμματα),
- γ) **καταλληλότητα** του περιεχομένου της εκπαίδευσης (παιδαγωγικές μέθοδοι, σχολικά προγράμματα) από άποψη ποιότητας και εκπαιδευτικών στόχων, ιδίως όσον αφορά την «ολιστική ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας»¹⁵, την «αίσθηση αξίας» του ανθρώπου, το «σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»,
- δ) **προσαρμοστικότητα** στις μορφωτικές και κοινωνικές ανάγκες των μαθητών.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως κυρώθηκε με τον αυξημένης νομοθετικής ισχύος ν. 2101/1992 (ΦΕΚ 192 Α'), κατοχυρώνει το δικαίωμα πρόσβασης κάθε παιδιού σε κατάλληλη και ποιοτική εκπαίδευση, χωρίς διάκριση και στη βάση των ίσων ευκαιριών. Αναφορικά με τις γενικές αρχές που διέπουν την εφαρμογή των προβλέψεών της, μεταξύ άλλων ορίζει ότι

" Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα, που αναφέρονται στην παρούσα Σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας ... της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης" (άρθρο 2),

καθώς και ότι

" Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε αυτές λαμβάνονται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας, είτε από τα δικαστήρια, τις διοικητικές αρχές ή από τα νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού." (άρθρο 3).

Επιπλέον, θεσπίζει την υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Κρατών

---

¹⁴ Αναλύεται από την Επιτροπή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα

¹⁵ Παρατηρήσεις (αρ. 13) της Επιτροπής για την παρακολούθηση του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα για το άρθρο 13, που αφορά την εκπαίδευση

Χαλκοκονδύλη 17, 104 32 Αθήνα, τηλ.: 2131306768-769, φαξ: 2131306836

E-mail: grafeiosynigorou@synigoros.gr

«να παίρνουν όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των αναγνωρισμένων στην παρούσα Σύμβαση δικαιωμάτων» (άρθρο 4).

Όσον αφορά το δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρο 28), σύμφωνα με τους στόχους που εισάγει η Σύμβαση, η εκπαίδευση κάθε παιδιού πρέπει να αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, *«στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του».* (άρθρα 29). Επιπλέον, στα παιδιά με αναπηρία αναγνωρίζεται ειδικά το δικαίωμα *«...να έχουν αποτελεσματική πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην επιμόρφωση... στην επαγγελματική εκπαίδευση και στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική τους ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και πνευματικής τους εξέλιξης»* (άρθρο 23).

Το άρθρο 24 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες¹⁶ κατοχυρώνει το δικαίωμα των Ατόμων με Αναπηρίες στην εκπαίδευση και, για την άσκηση του δικαιώματος αυτού χωρίς διακρίσεις και σε βάση ίσων ευκαιριών¹⁷, θεσπίζει την υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Κρατών

«να διασφαλίζουν ένα εκπαιδευτικό σύστημα συνεκπαίδευσης (inclusive education), σε όλα τα επίπεδα, και δια βίου μάθησης, που αποσκοπούν: α. Στην πλήρη ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και του αισθήματος αξιοπρέπειας και αυτοεκτίμησης και την ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών και της ανθρωπίνης ποικιλομορφίας, β. Στην ανάπτυξη, από τα άτομα με αναπηρίες, της προσωπικότητάς τους, των δεξιοτήτων και της δημιουργικότητάς τους, καθώς επίσης και των πνευματικών και φυσικών ικανοτήτων τους, στο μέγιστο δυναμικό τους, γ. Στη δυνατότητα των ατόμων με αναπηρίες να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία».

Ειδικότερα, για την υλοποίηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, τα Κράτη Μέρη οφείλουν να διασφαλίζουν, ότι

---

¹⁶ Ν. 4074/2012 (ΦΕΚ 88 Α' /11-04-12)

¹⁷ «Διάκριση με βάση την αναπηρία σημαίνει οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμός ή περιορισμός με βάση την αναπηρία που έχει σκοπό ή αποτέλεσμα την παρεμπόδιση ή ακύρωση της αναγνώρισης, απόλαυσης ή ενάσκησης, επί ίσοις όροις όλων των δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, ατομικό ή οποιοδήποτε άλλο πεδίο. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές διάκρισης, συμπεριλαμβανομένης της άρνησης εύλογης προσαρμογής». (ΣΔΑΑ, άρθρο 2)

- « α. Τα άτομα με αναπηρίες δεν αποκλείονται από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα βάσει αναπηρίας ....
- β. Τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μια ενιαία, ποιοτική και ελεύθερη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε ίση βάση με τους άλλους, στις κοινότητες στις οποίες ζουν,
- γ. Παρέχεται εύλογη προσαρμογή για τις απαιτήσεις του ατόμου,
- δ. Τα άτομα με αναπηρίες λαμβάνουν την υποστήριξη που απαιτείται, μέσα στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα, προκειμένου να διευκολυνθεί η αποτελεσματική εκπαίδευσή τους,
- ε. Παρέχονται αποτελεσματικά εξατομικευμένα μέτρα υποστήριξης, σε περιβάλλοντα που μεγιστοποιούν την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη, σύμφωνα με το στόχο της πλήρους ενσωμάτωσης»

Στο Γενικό Σχόλιο 1 της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού¹⁸ για τους στόχους της εκπαίδευσης (άρθρο 29), επισημαίνεται ότι

«Διάκριση για οποιονδήποτε από τους λόγους που μνημονεύονται στο άρθρο 2 της Σύμβασης, είτε άμεση είτε έμμεση, προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια του παιδιού και μπορεί να υπονομεύσει ή ακόμη και να καταστρέψει τη δυνατότητα του παιδιού να επωφεληθεί από εκπαιδευτικές ευκαιρίες..».

Επίσης, στο Γενικό Σχόλιο 5 της Επιτροπής "Γενικά Μέτρα Εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού"¹⁹ σχετικά με την υποχρέωση εφαρμογής της αρχής της μη διάκρισης, διευκρινίζεται, ότι

«Αυτή η υποχρέωση μη διάκρισης [του άρθρου 2 της ΔΣΔΠ] προϋποθέτει ότι τα Κράτη επιδιώκουν ενεργά τον εντοπισμό συγκεκριμένων παιδιών ή ομάδων παιδιών, η αναγνώριση και πραγμάτωση των δικαιωμάτων των οποίων μπορεί να απαιτεί την λήψη ειδικών μέτρων. Για παράδειγμα, η Επιτροπή επισημαίνει, συγκεκριμένα, την ανάγκη συλλογής και ανάλυσης δεδομένων με τρόπο που να επιτρέπει την ανάδειξη διακρίσεων ή πιθανών διακρίσεων. Η αντιμετώπιση των διακρίσεων μπορεί να προϋποθέτει αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο, τη διοικητική πρακτική και την κατανομή των πόρων, καθώς και εκπαιδευτικά μέτρα για την αλλαγή στάσεων. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η εφαρμογή της αρχής της μη διάκρισης ως προς την ίση πρόσβαση όλων στα δικαιώματα, δεν σημαίνει ίδια μεταχείριση προς όλους. Το

¹⁸ CRC/GC/2001/1, Article 29 (1): The Aims of Education

¹⁹ CRC/GC/2003/5, General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6)

γενικό σχόλιο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υπογραμμίζει τη σημασία της λήψης ειδικών μέτρων για την άμβλυνση ή την ανατροπή συνθηκών που επιφέρουν διάκριση».

Αναφορικά με την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής για το παιδί, βάσει της ΔΣΔΠ, υπογραμμίζεται ότι

«Για να έχει κύρος η στρατηγική, θα πρέπει να υιοθετηθεί στο υψηλότερο κυβερνητικό επίπεδο. Επίσης, θα πρέπει να συνδεθεί με τον εθνικό αναπτυξιακό σχεδιασμό και να συμπεριληφθεί στον κρατικό προϋπολογισμό. Διαφορετικά, η στρατηγική μπορεί να παραμείνει στο περιθώριο, εκτός των βασικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων».

Η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, μέσω των παρατηρήσεών της για την εφαρμογή της ΔΣΔΠ ανά χώρα, έχει συστήσει ειδικά στην Ελλάδα παλαιότερα²⁰ αλλά και πρόσφατα²¹ να δημιουργήσει ένα συμπεριληπτικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο θα περιλαμβάνει και θα υποστηρίζει κατάλληλα, ανάλογα με τις ανάγκες τους, τα παιδιά με αναπηρίες, με βάση αναλυτικά αριθμητικά δεδομένα, ώστε να έχουν πρόσβαση στο δικαίωμά τους στην εκπαίδευση.

Επιπλέον, με τον δεύτερο θεματικό άξονα "Κοινωνικοοικονομική ένταξη, Υγεία & Εκπαίδευση" της Στρατηγικής για τα Δικαιώματα του Παιδιού της Ε.Ε, καθώς και με τη θέσπιση της Ευρωπαϊκής Εγγύησης για το Παιδί (European Child Guarantee) η Ευρωπαϊκή Ένωση προτεραιοποιεί την βελτίωση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών με στόχους, μεταξύ άλλων, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την οικοδόμηση ή αναβάθμιση συστημάτων συμπεριληπτικής εκπαίδευσης.

---

²⁰ Committee on the Rights of the Child, Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention, Concluding Observations: Greece, CRC/C/GRC/CO/2-3, 15. 07.2012, Part E, Disability..., par. 49-50: « *The Committee notes that the State party has adopted laws and established services and institutions with the aim of supporting children with disabilities, **promoting their social participation, including joint learning in schools, and developing their independence.** However, the Committee remains **concerned that deep-rooted discrimination still exists and that measures for children with disabilities are not carefully monitored, as well as the unavailability of the statistical data on children with disabilities in the State party...** The Committee recommends that the State party, ...: (b) **Provide community-based services that focus on enhancing the quality of life of children with disabilities, meeting their basic needs and ensuring their inclusion and participation;** ... (d) **Equip schools with the necessary facilities for the inclusive education of children with disabilities ...**»*

²¹ Committee on the Rights of the Child, Concluding Observations on the combined fourth to sixth reports of Greece, CRC/C/GRC/CO/4-6, 09.07.2022, Part G. Children with Disabilities (art 23), par. 33-34: "...the Committee **urges Greece** to adopt a human rights-based approach to disability, set up a comprehensive and inclusive strategy for children with disabilities and: (a) **Organize the collection of data, disaggregated** by age, sex, disability and region, and develop an efficient and harmonized system for early detection and intervention including for children with autism and developmental disorders, in order to **facilitate access for children with all types of disabilities to education** and health, social protection and support services;..."

Έμφαση στο ίδιο θέμα δίδεται επίσης από τον ΟΗΕ, με τον 4ο από τους 17 στόχους βιώσιμης ανάπτυξης, από την Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 22ας Μαΐου 2018 για την προώθηση των κοινών αξιών, της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ευρωπαϊκής διάστασης της διδασκαλίας και από τη νέα Στρατηγική για τα Δικαιώματα του Παιδιού (2022-2027) του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Περαιτέρω, με την κοινή δήλωση των Ευρωπαίων Συνηγόρων του Παιδιού «*Ίσες Ευκαιρίες για Όλα τα Παιδιά στην Εκπαίδευση*» (Βίλιους, 2016), όλες οι κυβερνήσεις, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της Ευρώπης καλούνται να προωθήσουν τις ίσες ευκαιρίες και την συμπεριληπτική εκπαίδευση, λαμβάνοντας όλα τα αναγκαία μέτρα για την πρόσβαση κάθε παιδιού σε ποιοτική εκπαίδευση που να ανταποκρίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις ανάγκες του, συμπεριλαμβανομένης της παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών για την διασφάλιση της πρόσβασης των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στη γενική εκπαίδευση²².

Όσον αφορά την λοιπή εθνική νομοθεσία, βάσει των διατάξεων του ν. 3699/08 (ΦΕΚ 199 Α') για την «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, η πολιτεία δεσμεύεται να κατοχυρώνει και να αναβαθμίζει τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της ΕΑΕ ως αναπόσπαστο τμήμα της δημόσιας, υποχρεωτικής και δωρεάν εκπαίδευσης και να διασφαλίζει ίσες ευκαιρίες σε όλους (άρθρο 1). Μεταξύ άλλων, ο νόμος θεσπίζει συγκεκριμένους στόχους και εκπαιδευτικές υπηρεσίες της ΕΑΕ (άρθρο 2), την λειτουργία διαγνωστικών και υποστηρικτικών φορέων όπως τα ΚΕΔΔΥ (πλέον ΚΕΔΑΣΥ²³) (άρθρο 4), και την δυνατότητα φοίτησης των μαθητών με αναπηρία/ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε γενικά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με ειδικά υποστηρικτικά μέτρα, όπως η παράλληλη στήριξη και η φοίτηση σε τμήματα ένταξης (άρθρο 6).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τις περ. β) και γ) της παρ. 1 του άρθρου 6 του ν.3699/08: «1. Οι μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να φοιτούν: ... β) Σε σχολική τάξη του γενικού σχολείου, με παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση, από εκπαιδευτικούς ΕΑΕ, όταν αυτό επιβάλλεται από το είδος και το βαθμό των

²² <https://enoc.eu/wp-content/uploads/2014/12/ENOC-statement-on-Equality-in-Education-Greek-version.pdf>.

²³ Ν. 4823/2021, ΦΕΚ Α' 136 «Αναβάθμιση του σχολείου, ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις», άρθρο 11 «Σκοπός και αρμοδιότητες των Κέντρων Διεπιστημονικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής και Υποστήριξης»

ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών. Η παράλληλη στήριξη παρέχεται σε μαθητές που μπορούν με κατάλληλη ατομική υποστήριξη να παρακολουθήσουν το αναλυτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα της τάξης, σε μαθητές με σοβαρότερες εκπαιδευτικές ανάγκες όταν στην περιοχή τους δεν υπάρχει άλλο πλαίσιο ΕΑΕ (ειδικό σχολείο, τμήμα ένταξης) ή όταν η παράλληλη στήριξη καθίσταται απαραίτητη – βάσει της γνωμάτευσης του ΚΕΔΔΥ – εξαιτίας των ειδικών εκπαιδευτικών τους αναγκών. Στην τελευταία περίπτωση η στήριξη από ειδικό εκπαιδευτικό μπορεί να γίνεται σε μόνιμη και προγραμματισμένη βάση. ... γ) Σε ειδικά οργανωμένα και κατάλληλα στελεχωμένα Τμήματα Ένταξης (ΤΕ) που λειτουργούν μέσα στα σχολεία γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης ...».

Σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου, «Μαθητές που δεν αυτοεξυπηρετούνται φοιτούν ή σε αυτοτελείς ΣΜΕΑΕ ή σε σχολεία της γενικής εκπαίδευσης ή σε ΤΕ με την ανάλογη στήριξη και την παρουσία Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού (ΕΒΠ), ανάλογα με το είδος της αναπηρίας τους και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που απορρέουν από αυτή», ενώ με την παρ. 16 του άρθρου 28 του ν. 4186/13, προστέθηκε στην παραπάνω παράγραφο εδάφιο, σύμφωνα με το οποίο: «Η δυνατότητα στήριξης μαθητών του προηγούμενου εδαφίου μπορεί να αφορά και σε σχολικό νοσηλευτή κατόπιν γνωμάτευσης δημοσίου νοσοκομείου».

Σε συνέχεια τροποποίησης της παρ. 1 εδαφ. β του παραπάνω άρθρου με το άρθρο 56 του ν.3966/11, «η παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση μπορεί να παρέχεται και μέσω προγραμμάτων εξειδικευμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, τα οποία εντάσσονται σε Πράξεις που συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από το Δημόσιο στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ)...».

Επιπλέον, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ.9 του άρθρου 5 της ΥΑ 104627/ΓΔ5/07-08-2020 (ΦΕΚ 3344 Β') με θέμα «Ρύθμιση θεμάτων πρόσληψης και τοποθέτησης αναπληρωτών και ωρομίσθιων εκπαιδευτικών, μελών Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού (Ε.Ε.Π.) και Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού (Ε.Β.Π.).»²⁴:

«9. α. Η τοποθέτηση των προσληφθέντων αναπληρωτών σε σχολικές μονάδες της περιοχής πρόσληψής τους γίνεται με απόφαση του οικείου Διευθυντή Εκπαίδευσης ...
β. Σε περίπτωση αδυναμίας κάλυψης του συνόλου των λειτουργικών κενών στις σχολικές μονάδες από τους προσληφθέντες (ανά φάση πρόσληψης) αναπληρωτές, οι

²⁴ Βλ και ΥΑ με Αριθμ. 100548/ΓΔ5 (ΦΕΚ Β 3785/13.8.2021) «Διαδικασία σύναψης ψηφιακών συμβάσεων εργασίας Ιδιωτικού Δικαίου Ορισμένου Χρόνου για τους αναπληρωτές και ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς και μέλη Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού και Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού».

Διευθυντές Εκπαίδευσης οφείλουν να αξιολογούν και ιεραρχούν εκ των προτέρων την αναγκαιότητα πλήρωσης του καθενός. Σε κάθε περίπτωση, προτεραιότητα δίνεται στην κάλυψη των κενών αφενός σε Σ.Μ.Ε.Α.Ε. έναντι των Τ.Ε. .... Ειδικά για την ιεράρχηση των αναγκών της εξειδικευμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης σε α) εκπαιδευτικούς και μέλη Ε.Β.Π. λαμβάνεται υπόψη σχετική εισήγηση από το οικείο Κέντρο Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (Κ.Ε.Σ.Υ.), β) σχολικούς νοσηλευτές δύναται να ζητείται η γνώμη του οικείου Περιφερειακού Υπηρεσιακού Συμβουλίου Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού (Π.Υ.Σ.Ε.Ε.Π.). Οι σχετικές εισηγήσεις του ανωτέρω εδαφίου δύναται να έχουν αναζητηθεί ακόμη και πριν από τη διενέργεια της σχετικής πρόσληψης. γ) Για την τοποθέτησή τους στις σχολικές μονάδες ή ομάδες σχολείων που διατίθενται προς κάλυψη, οι προσληφθέντες υποβάλλουν σχετική δήλωση, στην οποία υποχρεούνται να δηλώσουν, κατά σειρά προτίμησης, όλες τις σχολικές μονάδες ή ομάδες σχολείων που διατίθενται προς κάλυψη...».

Περαιτέρω, με την υπ' αρ. 44841/Δ3/26-04-22 (ΦΕΚ 2055 Β') ΚΥΑ, με την οποία τροποποιήθηκε η περ. α της παρ. 18 του άρθρου 1 της υπ. αρ. 88348/Δ3/ 30-05-2018 ΥΑ "Καθήκοντα και αρμοδιότητες των κλάδων ΠΕ25 Σχολικών Νοσηλευτών και του κλάδου ΔΕ01 Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού στα σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Γενικής και Επαγγελματικής εκπαίδευσης", ορίζεται ότι ο Σχολικός Νοσηλευτής «α) **Υποστηρίζει όλους τους/τις μαθητές/τριες της σχολικής μονάδας τοποθέτησης του/της, όπως και της τυχόν συστεγαζόμενης, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο εισηγητικό μέρος του παρόντος άρθρου, λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο του Ατομικού Δελτίου Υγείας Μαθητή (ΑΔΥΜ) .... ανεξαρτήτως υφιστάμενης ή μη εγκριτικής απόφασης υποστήριξης από σχολικό νοσηλευτή**»

Δ. Ενέργειες του Συνηγόρου και στοιχεία από το Υ.ΠΑΙ.Θ.

Στο πλαίσιο της έρευνας, ο Συνήγορος ζήτησε έγγραφη ενημέρωση από την Γενική Γραμματεία Α/βάθμιας & Β/βάθμιας Εκπαίδευσης, την Διεύθυνση ΕΑΕ, την Διεύθυνση Διορισμών-Προσλήψεων Εκπ/κού Προσωπικού Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης και το Αυτοτελές Τμήμα Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού και Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού (ΕΕΠ-ΕΒΠ) και, τέλος, έστειλε ερωτηματολόγια προς όλες τις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ζητώντας αριθμητικά στοιχεία για τα εγκεκριμένα αιτήματα παράλληλης στήριξης και εξειδικευμένης υποστήριξης μαθητών/τριών από Σχολικό Νοσηλευτή ή ΕΒΠ, και την λειτουργία ΤΕ στις σχολικές μονάδες αρμοδιοτήτάς τους, κατά το σχολικό έτος 2021-22.

Ειδικότερα, η Αρχή προέβη σε γραπτή ή/και προφορική επικοινωνία με μεγάλο αριθμό Διευθύνσεων Εκπαίδευσης σε σχέση με τη μη υλοποίηση αιτημάτων παράλληλης στήριξης και στήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή ή ΕΒΠ και τη μη λειτουργία ΤΕ, στο πλαίσιο διερεύνησης συγκεκριμένων αναφορών. Από την επικοινωνία αυτή, μεταξύ άλλων, καταγράφηκε η ανησυχία των αρμοδίων υπηρεσιών για την διαφαινόμενη όξυνση του προβλήματος, ιδίως όσον αφορά στην έλλειψη σχολικών νοσηλευτών.

Στη συνέχεια, με το με αρ. πρωτ. 304672/63559/21-11-21 έγγραφο προς την Γενική Γραμματεία Α/βάθμιας & Β/βάθμιας Εκπαίδευσης, την Διεύθυνση ΕΑΕ, την Διεύθυνση Διορισμών-Προσλήψεων Εκπ/κού Προσωπικού Α/θμιας & Β/θμιας Εκπ/σης και το Αυτοτελές Τμήμα ΕΕΠ-ΕΒΠ, ζητήθηκαν στοιχεία για τα εγκεκριμένα αιτήματα παράλληλης στήριξης ή εξειδικευμένης υποστήριξης από ΕΒΠ ή Σχολικό Νοσηλευτή για το σχολικό έτος 2021-22, και ενημέρωση για τις απόψεις και τον σχεδιασμό του Υπουργείου επί του θέματος.

Το Αυτοτελές Τμήμα ΕΕΠ-ΕΒΠ, με το με αρ.πρωτ. 157071/Ε4/2-12-2021 έγγραφο, έστειλε στην Αρχή ενημέρωση για το νομοθετικό πλαίσιο, τα κενά και τις ενέργειές του για τη διενέργεια προσλήψεων αναπληρωτών μέχρι την ημερομηνία αποστολής της απάντησης. Σύμφωνα με αυτήν, ήδη από την α' φάση προσλήψεων αναπληρωτών μελών ΕΕΠ-ΕΒΠ υποψηφίων από τον πίνακα του ΑΣΕΠ, σύμφωνα με την προβλεπόμενη στο άρθρο 63 του ν. 4589/2018 (ΦΕΚ 13 Α') διαδικασία, παρατηρήθηκαν σοβαρές ελλείψεις σε υποψηφίους Σχολικούς Νοσηλευτές (ΠΕ25). Εξαιτίας των ελλείψεων αυτών, μετά τις δύο πρώτες φάσεις η υπηρεσία προέβη σταδιακά στη διενέργεια ειδικών προσκλήσεων για την κάλυψη των κενών, με την ενεργοποίηση των διατάξεων: α) της ειδικής πρόσκλησης του άρθρου 86 του ν. 4547/2018 (ΦΕΚ 102 Α') όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, όπου μπορούν να κάνουν αίτηση για συγκεκριμένες σχολικές μονάδες όλοι οι εγγεγραμμένοι στον πίνακα του ΑΣΕΠ και β) της διάταξης του άρθρου 109 του ν. 4842/2021 (ΦΕΚ 190 Α') σύμφωνα με την οποία μπορούν στην ειδική πρόσκληση να υποβάλλουν αίτηση και να προσληφθούν στη θέση των ΠΕ25 και εκπαιδευτικοί κλάδου ΠΕ87.02-Νοσηλευτικής. Επίσης αναφέρεται ότι επρόκειτο να διενεργηθεί ειδική πρόσκληση βάσει αντίστοιχης διάταξης του άρθρου 110 του ν. 4842/2021 για τις ελλείψεις σε ΕΒΠ, σύμφωνα με την οποία μπορούν να υποβάλλουν αίτηση για θέσεις ΕΒΠ και εκπαιδευτικοί κλάδου ΤΕ01.30-Βοηθοί Βρεφοκόμων-Παιδοκόμων, καθώς για πρώτη φορά παρουσιάστηκαν ελλείψεις και υποψηφίων ΕΒΠ.

Παρόλα αυτά, σύμφωνα με την ίδια ενημέρωση, και μετά την ενεργοποίηση της διαδικασίας των ειδικών προσκλήσεων εξακολούθησαν να υφίστανται σημαντικά κενά, κυρίως λόγω έλλειψης υποψηφίων ΠΕ25. Επίσης, στην απάντηση της υπηρεσίας αναφέρεται ότι «τα κενά για τα οποία δεν βρέθηκαν υποψήφιοι αποτελεί μέρος του συνόλου των κενών και είναι αυτά που δίνονται στη ροή προσλήψεων ύστερα από σχετική κατανομή της υπηρεσίας μας, καθώς για τα υπόλοιπα δηλωθέντα κενά δεν υφίστανται επαρκείς πιστώσεις για να διενεργηθούν προσλήψεις (είτε με γενική είτε με ειδική πρόσκληση). Ως εκ τούτου τα θέματα/προβλήματα με τα κενά ΕΒΠ και ΠΕ25 στην εξειδικευμένη υποστήριξη και στις ΣΜΕΑΕ είναι τα εξής: 1. Η έλλειψη υποψηφίων για τους ΠΕ25 -κυρίως και πολύ λιγότερο για τους ΕΒΠ- για τα κενά που δίνονται για κάλυψη και δεν βρίσκονται υποψήφιοι. 2. Οι περιορισμένες πιστώσεις για την κάλυψη των υπόλοιπων κενών που απομένουν. 3. Οι μακροχρόνιες άδειες (κυρίως κύησης και λοχείας) των προσληφθέντων αναπληρωτών που καθιστούν την πρόσληψή τους ουσιαστικά ανενεργή, παρόλο που οι αναπληρωτές εμφανίζονται ως απασχολούμενοι. Σε κάθε περίπτωση το εν λόγω θέμα άπτεται και των αρμοδιοτήτων της Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ (καθώς η πλειονότητα των πιστώσεων είναι ΕΣΠΑ) η οποία δίνει σχετικές οδηγίες για την υπό προϋποθέσεις αναπλήρωση αυτών των προσληφθέντων, ώστε να δηλωθούν τα εν λόγω κενά από τις Δ/σεις Εκπ/σης για να ακολουθηθεί η οριζόμενη διαδικασία».

Αντίστοιχη ενημέρωση είχε σταλεί από το Αυτοτελές Τμήμα ΕΕΠ-ΕΒΠ με το με αρ.πρωτ.65859/Ε4/7-06-21 έγγραφο, κατόπιν έγγραφων ερωτημάτων του Συνηγόρου σχετικά με την έλλειψη Σχολικών Νοσηλευτών κατά το σχολικό έτος 2020-21. Και για τα δύο έτη, το πρόβλημα αποδίδεται πρωτίστως στην αδυναμία εύρεσης και πρόσληψης αναπληρωτών ΠΕ25 για την κάλυψη των κενών, σε συνάρτηση με τον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό εγκρίσεων και δευτερευόντως στην έλλειψη πιστώσεων.

Σύμφωνα με στοιχεία που εστάλησαν από την Διεύθυνση Διορισμών-Προσλήψεων Εκπαιδευτικού Προσωπικού Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης ως απάντηση στο προαναφερόμενο έγγραφο και σε προηγούμενο έγγραφο του Συνηγόρου (με αρ. πρωτ. 306452/8-11-21) με συναφή ερωτήματα, κατά τη διενέργεια των 3 πρώτων φάσεων προσλήψεων αναπληρωτών εκπαιδευτικού προσωπικού για το σχολικό έτος 2021-22, δεν υπήρχαν πιστώσεις από άλλο φορέα χρηματοδότησης πλην του ΕΣΠΑ, και οι πιστώσεις της συγχρηματοδοτούμενης Πράξης του ΕΣΠΑ «Πρόγραμμα μέτρων εξατομικευμένης υποστήριξης μαθητών με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, σχολικό έτος 2021-2022» είχαν σχεδόν εξαντληθεί μέχρι την γ' φάση προσλήψεων (αρχές Νοεμβρίου). Στη συνέχεια, κατόπιν ενεργειών των αρμοδίων οικονομικών υπηρεσιών του Υπουργείου, εξασφαλίστηκαν 3.000 πιστώσεις από τον

τακτικό προϋπολογισμό από την αρμόδια Επιτροπή της Πράξης Υπουργικού Συμβουλίου 33/2006 των Υπουργείων Εσωτερικών και Οικονομικών, περίπου οι μισές εκ των οποίων, σύμφωνα με την ίδια ενημέρωση, διατέθηκαν για προσλήψεις στην ΕΑΕ (παράλληλη στήριξη, ΤΕ και ΣΜΕΑΕ). Ωστόσο, στην απάντηση της υπηρεσίας διευκρινίζεται ότι, και πάλι, «οι διαθέσιμες πιστώσεις δεν επαρκούν για την κάλυψη του συνόλου των καταγεγραμμένων λειτουργικών αναγκών (δεδομένου ότι, μεταξύ άλλων, εγκρίθηκαν και νέες αιτήσεις για παράλληλη στήριξη την προηγούμενη εβδομάδα από την αρμόδια Δ/ση Ειδικής Αγωγής και Εκπ/σης, σε εφαρμογή της παρ. β του άρθρου 6 του Ν.3699/08). Ως εκ τούτου οι Δ/σεις Εκπ/σης θα κληθούν να ενεργοποιήσουν (εκ νέου) την περ. β' της παρ.9 του άρθρου 5 της πρόσφατης αριθμ. 104627/ΓΔ5/07-08-2020 ΥΑ περί ιεράρχησης των σχετικών αναγκών και περί κατά προτεραιότητα κάλυψης των λειτουργικών κενών σε ΣΜΕΑΕ έναντι αυτών σε ΤΕ.»

Η Διεύθυνση ΕΑΕ, με το με αρ.πρωτ.151463/23-11-21 έγγραφο, έστειλε στον Συνήγορο αριθμητικά μόνο στοιχεία για τις εγκρίσεις εκπαιδευτικής υποστήριξης από εκπαιδευτικούς παράλληλης στήριξης-συνεκπαίδευσης για μαθητές/τριες της Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης και τις αντίστοιχες εγκρίσεις αιτημάτων για στήριξη από ΕΒΠ και από Σχολικό Νοσηλευτή για το σχολικό έτος 2021-22. Η Αρχή έστειλε υπενθύμιση προς την Γενική Γραμματεία Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης ως προς το αίτημα ενημέρωσης για τις απόψεις και τον σχεδιασμό του ΥΠΑΙΘ σε σχέση με τα υπό εξέταση θέματα και νεότερο έγγραφο με αρ.πρωτ. 304672/32439/10-06-22 προς την Διεύθυνση ΕΑΕ, για τα οποία δεν ελήφθη απάντηση μέχρι τη σύνταξη του παρόντος.

Τέλος, ο Συνήγορος έστειλε ερωτηματολόγια προς όλες τις Διευθύνσεις Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης, ζητώντας αριθμητικά στοιχεία για τα εγκεκριμένα αιτήματα παράλληλης στήριξης, εξειδικευμένης υποστήριξης από ΕΒΠ και από Σχολικό Νοσηλευτή και για την λειτουργία Τμημάτων Ένταξης σε σχολικές μονάδες αρμοδιότητάς τους κατά το σχολικό έτος 2021-22. Από τα στοιχεία που εστάλησαν από τις Διευθύνσεις, προκύπτουν τα παρακάτω:

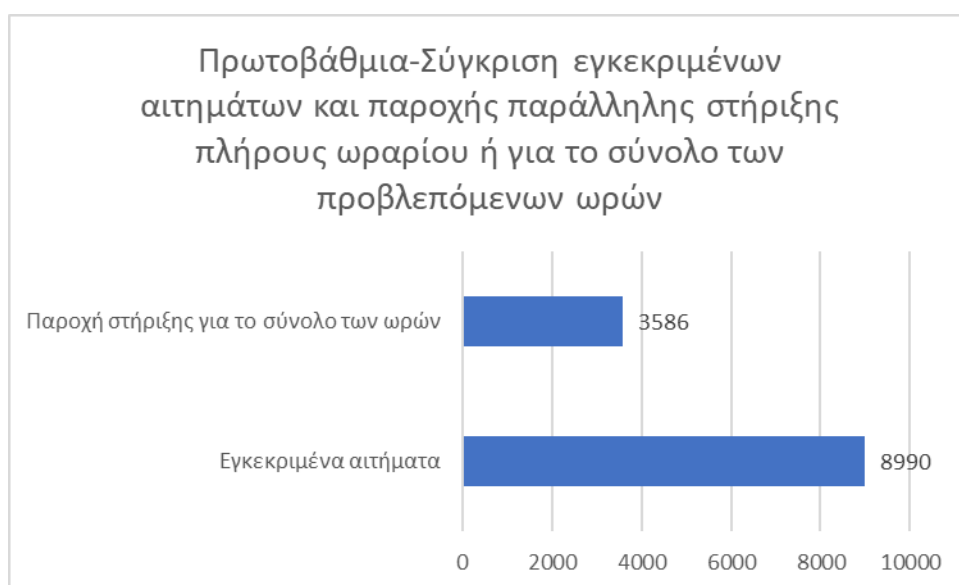
1. Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Απάντησαν 36 Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς και η Περιφερειακή Διεύθυνση Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης Ν. Αιγαίου στην αρμοδιότητα της οποίας υπάγονται οι αντίστοιχες Διευθύνσεις Δωδεκανήσου και Κυκλάδων²⁵.

²⁵ ΔΠΕ Α' Αθήνας, Γ' Αθήνας, Δ' Αθήνας, Πειραιά, Ανατ. Αττικής, Δυτ. Αττικής, Κορινθίας, Αχαΐας, Αρκαδίας, Φωκίδας, Αργολίδας, Ημαθίας, Άρτας, Ιωαννίνων, Ανατ. Θεσσαλονίκης, Πέλλας, Πιερίας, Τρικάλων, Θεσπρωτίας, Πρέβεζας, Λάρισας, Καρδίτσας, Εύβοιας, Καβάλας, Ξάνθης, Έβρου, Κεφαλληνίας, Λευκάδας, Κέρκυρας, Ζακύνθου, Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Λασιθίου, Σάμου, Λέσβου και Χίου.

Ι. Παράλληλη στήριξη

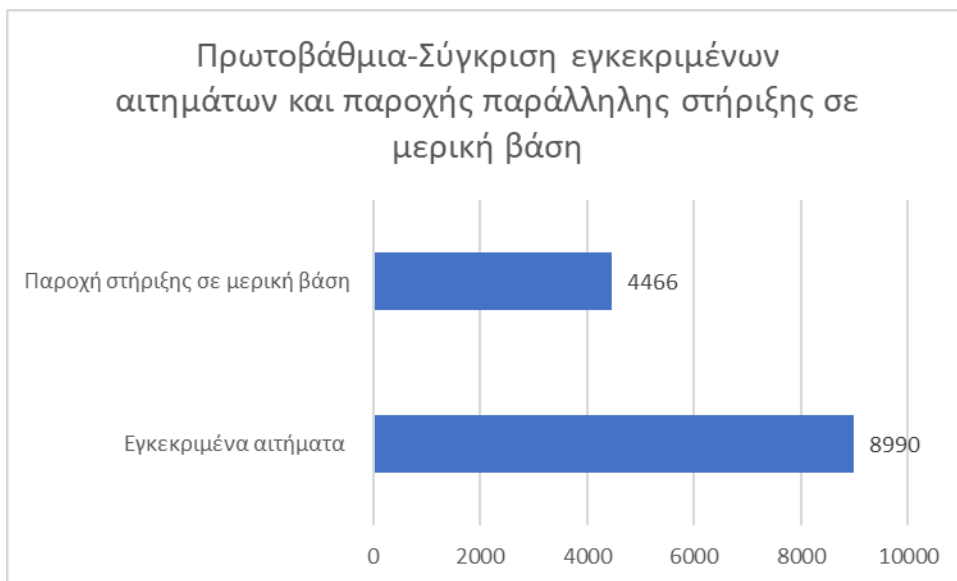
Για συνολικό αριθμό 8.990 εγκεκριμένων αιτημάτων σε 38 Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για το σχολικό έτος 2021-22 πραγματοποιήθηκαν 5.634 προσλήψεις αναπληρωτών εκπαιδευτικών. Από τα στοιχεία που έστειλαν οι Διευθύνσεις προκύπτουν τα ακόλουθα:

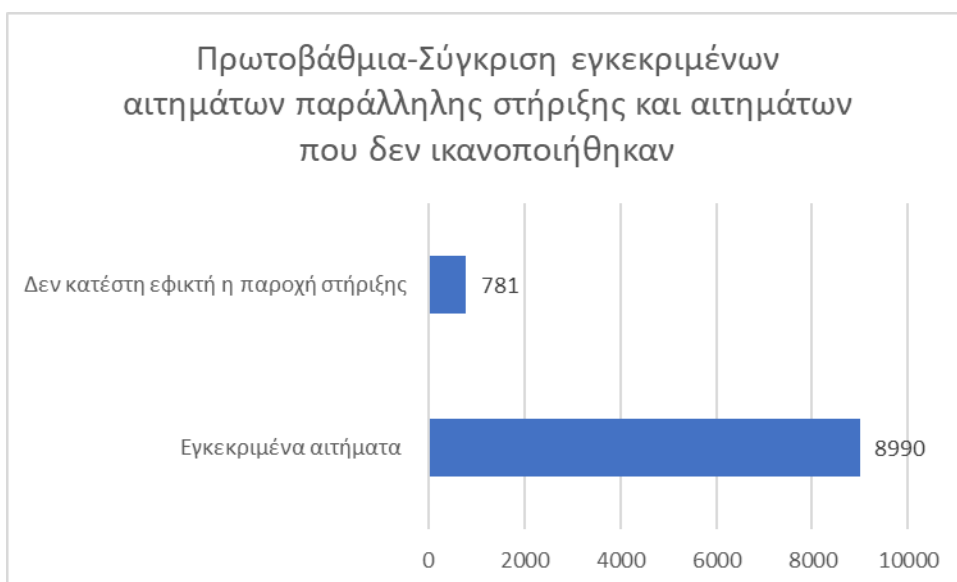
Από το παραπάνω γράφημα προκύπτει ότι μόνο 39,89% των εγκεκριμένων αιτημάτων ικανοποιήθηκαν πλήρως, δηλ. με παροχή παράλληλης στήριξης πλήρους ωραρίου ή για το σύνολο των προτεινόμενων από το αρμόδιο ΚΕΔΑΣΥ ωρών ανά εβδομάδα.

Τα παραπάνω στοιχεία αφορούν στα αιτήματα που ικανοποιήθηκαν οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2021-22 και δεν προσδιορίζουν πόσα από αυτά ικανοποιήθηκαν από την έναρξη του και πόσα με καθυστέρηση, και ποια ήταν η διάρκεια της καθυστέρησης.

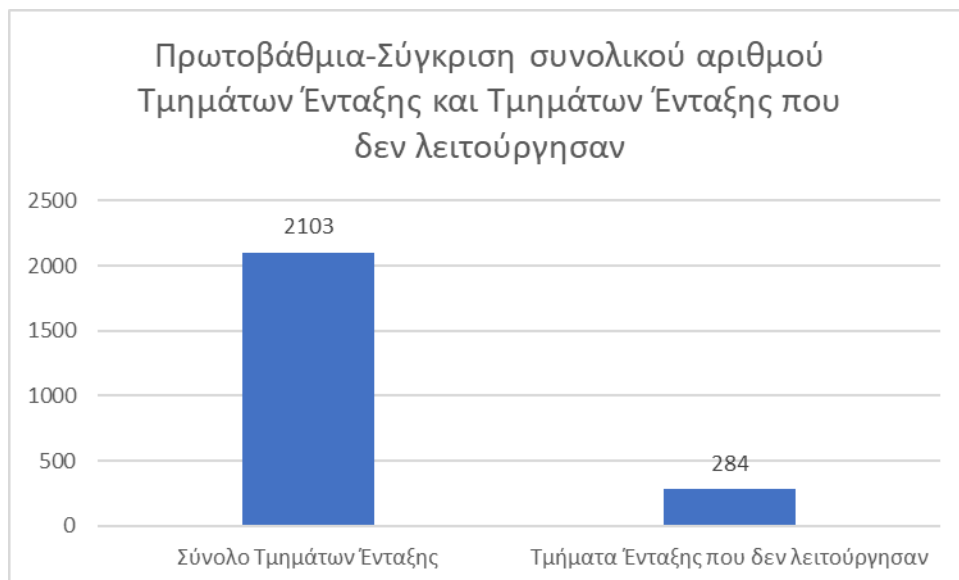

Αντίθετα από το παραπάνω γράφημα προκύπτει ότι σε μεγάλο ποσοστό επί των εγκεκριμένων αιτημάτων (49,68%) παρασχέθηκε παράλληλη στήριξη σε μερική βάση. Και εδώ, όπως και στο αρχικό γράφημα, δεν αποτυπώνεται ο χρόνος παροχής του μέτρου και οι τυχόν καθυστερήσεις.

Τέλος, σε ποσοστό 8,69% επί των εγκεκριμένων αιτημάτων (βλ. ανωτέρω γράφημα), δεν κατέστη εφικτή η παροχή παράλληλης στήριξης.

II. Τμήματα Ένταξης

Από τα Τμήματα Ένταξης στις σχολικές μονάδες αρμοδιότητας των 38 Διευθύνσεων που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο του Συνηγόρου, δεν λειτούργησε το 13,50% σχεδόν αποκλειστικά λόγω αδυναμίας στελέχωσής τους.

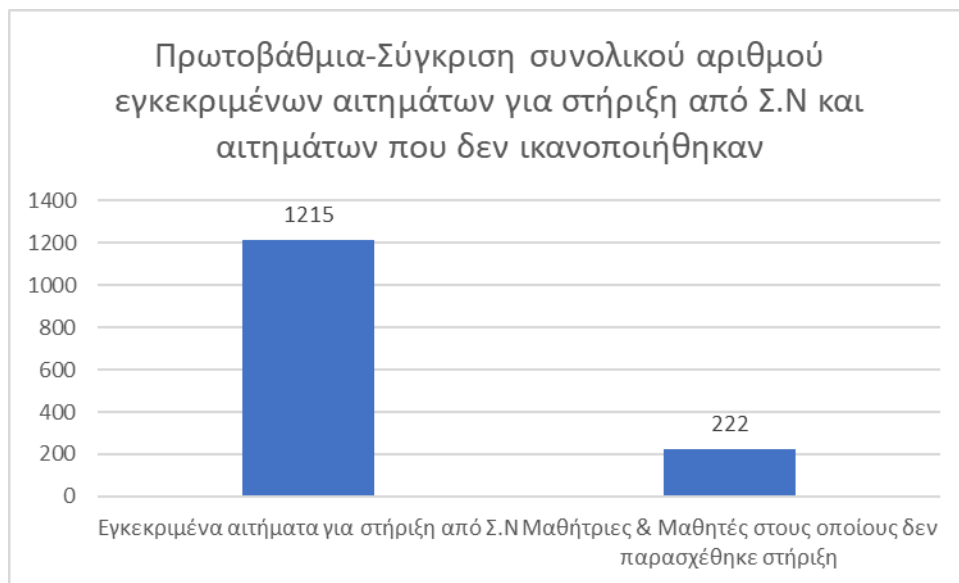
III. ΕΒΠ

Για σύνολο 975 εγκεκριμένων αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης από ΕΒΠ στις παραπάνω Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, πραγματοποιήθηκαν 718 προσλήψεις.

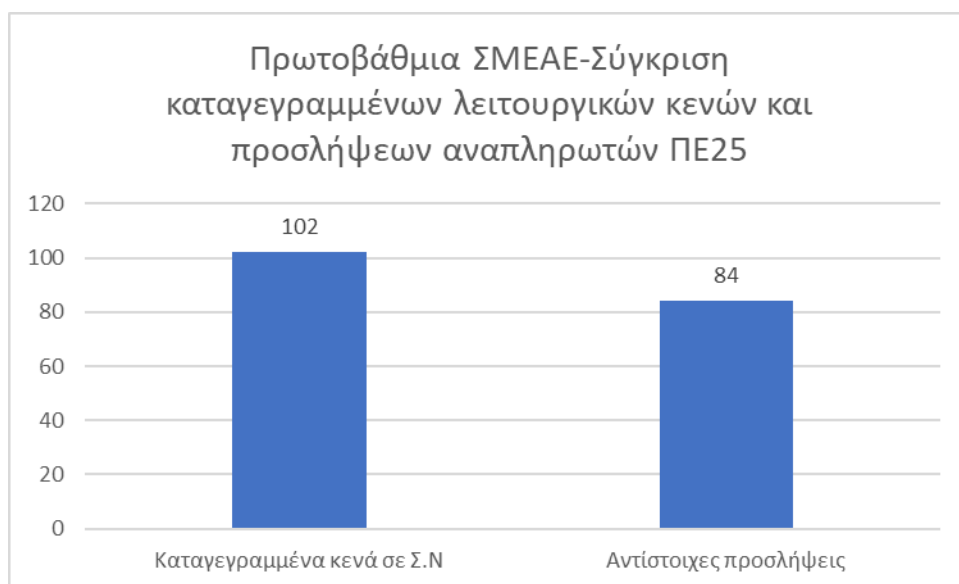
Από τα στοιχεία που εστάλησαν προκύπτει ότι το 8,31% των αιτημάτων στήριξης από ΕΒΠ δεν ικανοποιήθηκε ενώ, όπως και παραπάνω, δεν αποτυπώνεται ο χρόνος πραγματοποίησης των προσλήψεων και οι καθυστερήσεις στην παροχή του μέτρου.

IV. Σχολικοί νοσηλευτές

Για σύνολο 1215 εγκεκριμένων αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή, πραγματοποιήθηκαν 723 προσλήψεις αναπληρωτών.

Από το παραπάνω γράφημα προκύπτει ότι έπειτα και από την προβλεπόμενη ομαδοποίηση των αιτημάτων στήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή, ποσοστό 18,27% αυτών δεν ικανοποιήθηκε.

Από το παραπάνω γράφημα προκύπτει ότι στις ΣΜΕΑΕ αρμοδιότητας των παραπάνω Διευθύνσεων, σε σύνολο 102 καταγεγραμμένων λειτουργικών κενών Σχολικών Νοσηλευτών καλύφθηκαν 84, ήτοι ποσοστό 82,35%, συνεπώς τα κενά δεν καλύφθηκαν σε ποσοστό 17,65%

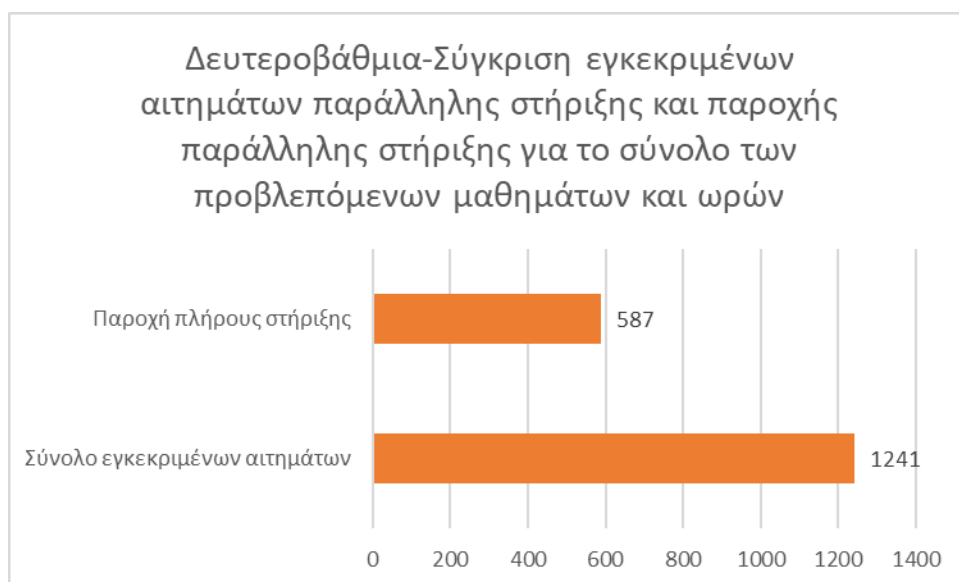
Τέλος, σύμφωνα με τα στοιχεία που τέθηκαν υπόψη του Συνηγόρου, 63 προσληφθέντες Σχολικοί Νοσηλευτές και 39 αναπληρωτές ΕΒΠ δεν ανέλαβαν υπηρεσία ή αποχώρησαν και σε πολλές περιπτώσεις δεν αντικαταστάθηκαν.

2. Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Συγκεντρώθηκαν στοιχεία από 32 Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης²⁶ και από την Περιφερειακή Διεύθυνση Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης Ν.Αιγαίου στην αρμοδιότητα της οποίας υπάγονται οι αντίστοιχες Διευθύνσεις Κυκλάδων και Δωδεκανήσου.

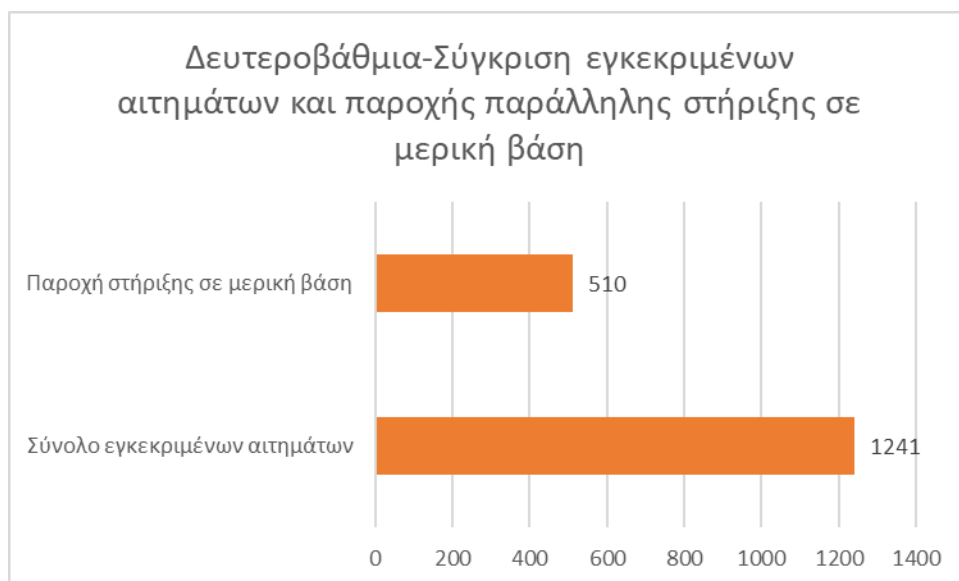
Ι. Παράλληλη στήριξη

Σε σύνολο 1241 εγκεκριμένων αιτημάτων στις Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που έστειλαν στοιχεία στον Συνήγορο πραγματοποιήθηκαν 638 προσλήψεις αναπληρωτών εκπαιδευτικών. Περαιτέρω, από τα στοιχεία που εστάλησαν, προκύπτουν τα ακόλουθα:

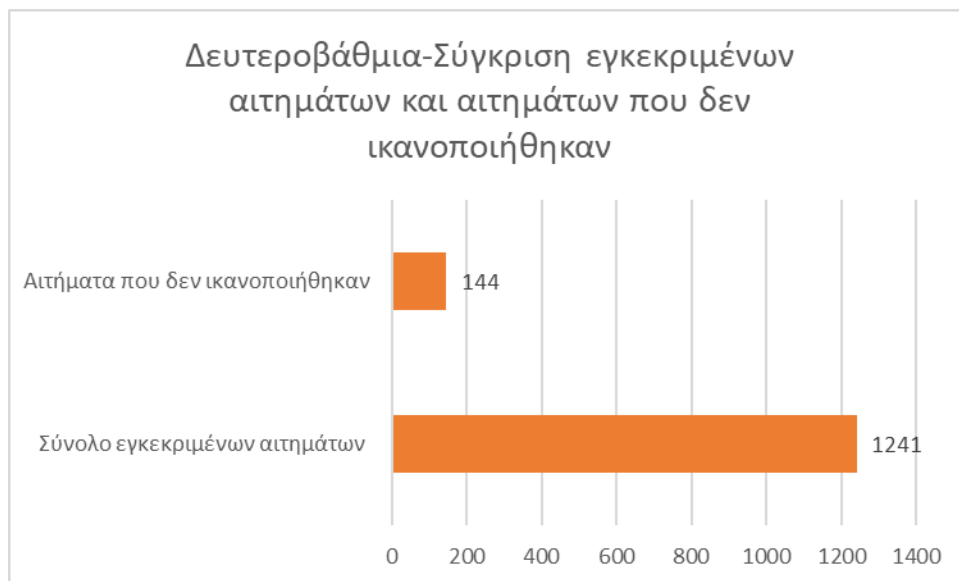
²⁶ ΔΔΕ Α' Αθήνας, Δ' Αθήνας, Ανατ. Θεσσαλονίκης, Πέλλας, Χαλκιδικής, Σερρών, Καβάλας, Ξάνθης, Ροδόπης, Έβρου, Καστοριάς, Φλώρινας, Κορινθίας, Ευρυτανίας, Αιτωλοακαρνανίας, Ημαθίας, Ιωαννίνων, Θεσπρωτίας, Πρέβεζας, Καρδίτσας, Μαγνησίας, Φθιώτιδας, Κεφαλληνίας, Λευκάδας, Κέρκυρας, Λακωνίας, Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Λασιθίου, Σάμου, Λέσβου και Χίου

Από το προηγούμενο γράφημα προκύπτει πως μόνο το 47,30% των αιτημάτων καλύφθηκε με παροχή παράλληλης στήριξης για το σύνολο των προβλεπόμενων μαθημάτων και ωρών.

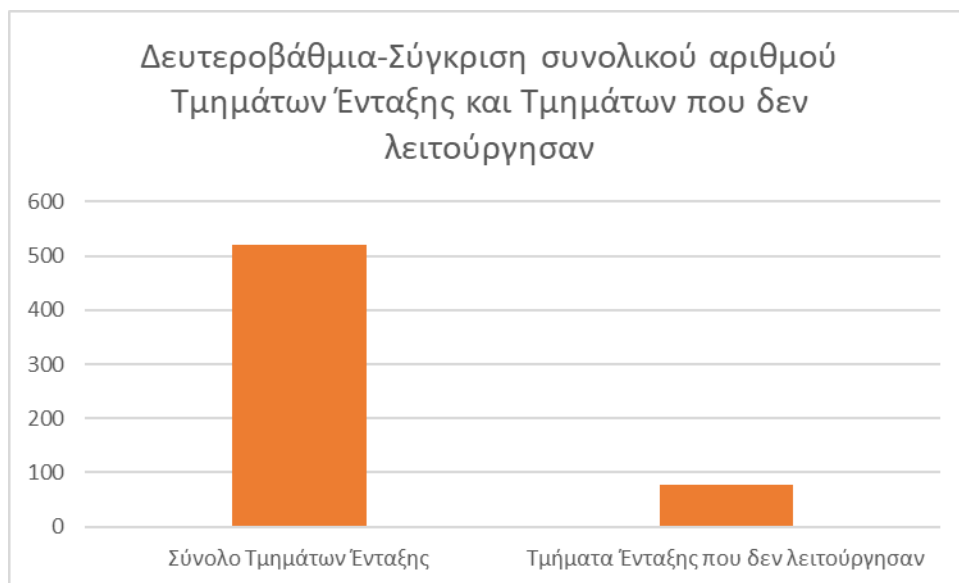
Από εδώ προκύπτει ότι σε ποσοστό 41,10% επί του συνόλου των αιτημάτων, παρασχέθηκε στους ενδιαφερόμενους μαθητές/τριες παράλληλη στήριξη σε μερική βάση.

Σημειώνεται ότι στα παραπάνω γραφήματα, όπως αναφέρεται και σχετικά με τα αντίστοιχα στοιχεία από τις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, δεν αποτυπώνεται ο χρόνος και συνεπώς οι σημειωθείσες καθυστερήσεις στην υλοποίηση των αιτημάτων, ως εκ τούτου στην πρόσβαση στο δικαίωμα στην εκπαίδευση για τα παιδιά αυτά στη βάση ειδικών μέτρων, για ολόκληρο το σχολικό έτος.

Τέλος, σε ποσοστό 11,60% επί των εγκεκριμένων αιτημάτων, δεν κατέστη εφικτή η παροχή παράλληλης στήριξης.

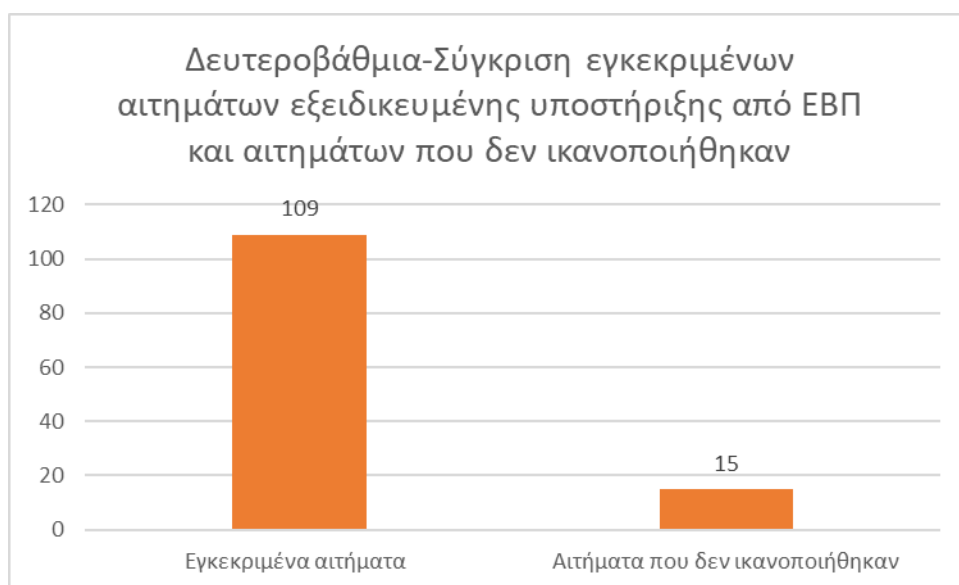
II. Τμήματα Ένταξης

Από τα Τμήματα Ένταξης σχολικών μονάδων αρμοδιότητας των Διευθύνσεων που απάντησαν το ερωτηματολόγιο του Συνηγόρου, δεν λειτούργησε το 14,78%.

III. ΕΒΠ

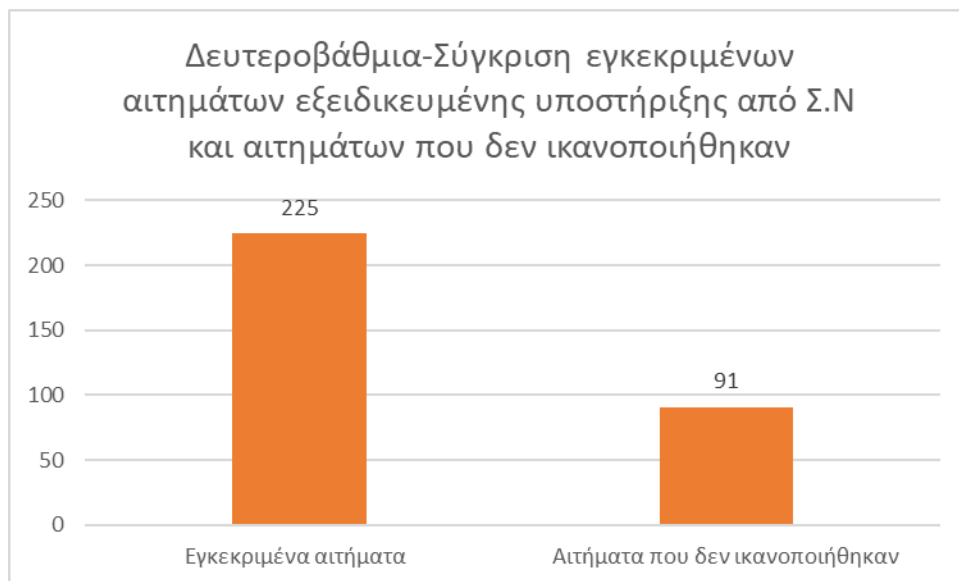
Για σύνολο 109 αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης, πραγματοποιήθηκαν 93 προσλήψεις αναπληρωτών ΕΒΠ.

Από το παραπάνω γράφημα προκύπτει ότι ποσοστό 13,76% (δηλαδή σχεδόν διπλάσιο σε σχέση με την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση) των αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης από ΕΒΠ δεν ικανοποιήθηκε.

IV. Σχολικοί Νοσηλευτές

Για σύνολο 225 αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή, πραγματοποιήθηκαν 100 προσλήψεις αναπληρωτών.

Από το παραπάνω γράφημα προκύπτει ότι ποσοστό 40,44% των αιτημάτων στήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή δεν ικανοποιήθηκε.

Από το παραπάνω γράφημα προκύπτει ότι στις ΣΜΕΑΕ αρμοδιότητας των Διευθύνσεων ΔΔΕ που απέστειλαν στοιχεία, σε σύνολο 69 καταγεγραμμένων λειτουργικών κενών Σχολικών Νοσηλευτών, πραγματοποιήθηκαν 37 προσλήψεις αναπληρωτών και, συνεπώς, παρέμειναν κενά της τάξης του 46,38%.

Ε. Διαπιστώσεις

Η χρόνια υποχρηματοδότηση της ΕΑΕ αποτελεί ένα πρόβλημα που διαπιστώνεται σταθερά και το οποίο δεν έχει τύχει συνολικής και ικανοποιητικής αντιμετώπισης από το αρμόδιο Υπουργείο μέχρι σήμερα, όπως προκύπτει από την ενασχόληση της Αρχής με το θέμα επί σειρά ετών, αλλά και από την παρούσα διερεύνηση.

Σημαντικό μέρος του προβλήματος είναι η σταθερή ανεπάρκεια των διατιθέμενων πόρων για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών/τριών με αναπηρία/ε.ε.α. όσον αφορά την υλοποίηση των προβλεπόμενων από το νόμο μέτρων υποστήριξης της φοίτησης τους στο γενικό σχολείο, όπως η παράλληλη στήριξη και η απρόσκοπτη λειτουργία όλων των Τμημάτων Ένταξης με σταθερό προσωπικό από την έναρξη του σχολικού έτους.

Όσον αφορά στην παράλληλη στήριξη, επισημαίνεται, ότι η μη υλοποίηση εγκεκριμένων αιτημάτων, αλλά και η μερική και ανεπαρκής παροχή του μέτρου – για μέρος του σχολικού ωραρίου ή για ορισμένες ημέρες ή ώρες την εβδομάδα - σε μαθητές/τριες που, σύμφωνα με την εισήγηση των αρμοδίων διαγνωστικών φορέων του ΥΠΑΙΘ (ΚΕΔΑΣΥ ή ΔΕΔΑ) χρειάζονται και δικαιούνται στήριξη πλήρους ωραρίου, συνιστά παραβίαση του δικαιώματος των ενδιαφερόμενων παιδιών στην εκπαίδευση, δεδομένου, ότι ως αποτέλεσμα αυτής, αντιμετωπίζουν σοβαρά ή ακόμη και ανυπέρβλητα εμπόδια στην σχολική ένταξη και την εκπαιδευτική τους πρόοδο, με περαιτέρω συνέπειες για την συνολική τους εξέλιξη.

Επιπλέον, υπογραμμίζεται, ότι όλοι οι μαθητές/τριες για τους οποίους εγκρίνεται παράλληλη στήριξη, την χρειάζονται από την έναρξη του σχολικού έτους, ενώ ιδανικά θα έπρεπε να παρέχεται από εξειδικευμένα σταθερά πρόσωπα αναφοράς, ιδίως για παιδιά που αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια στην κοινωνική αλληλεπίδραση και διαταραχές στη συμπεριφορά.

Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί στον τομέα αυτό κατά τα τελευταία έτη, με την ολοκλήρωση της α' φάσης προσλήψεων αναπληρωτών με την έναρξη του διδακτικού έτους, σε πολλές περιπτώσεις, σημειώνονται πολύμηνες καθυστερήσεις στην διασφάλιση του μέτρου, με συνέπεια να υπονομεύονται ή να ακυρώνονται τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα της παροχής του, δεδομένου ότι κατά το διάστημα αυτό παγιώνονται και επιτείνονται οι δυσκολίες αλληλεπίδρασης, σχέσεων και ένταξης των μαθητών/τριών με αναπηρία/ε.ε.α. μεταξύ των συνομηλίκων τους και καθίσταται εξαιρετικά δύσκολο να ανατραπούν ώστε να αντιμετωπιστούν σε μεταγενέστερο χρόνο.

Περαιτέρω, σε πολλές περιπτώσεις διαταράσσεται η λειτουργία των σχολικών μονάδων, λόγω εκδήλωσης διαταρακτικών ή βίαιων συμπεριφορών που σχετίζονται με νευροαναπτυξιακά ή άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά αυτά σε συνδυασμό με την απουσία της απαραίτητης υποστήριξης. Τα προβλήματα αυτά παρεμποδίζουν την ομαλή διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ενώ μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια των ίδιων ή άλλων μαθητών. Ως συνέπεια, τα παιδιά με αναπηρία/ε.ε.α., πέραν της στέρησης της εκπαιδευτικής υποστήριξης που χρειάζονται και δικαιούνται, αντιμετωπίζουν περαιτέρω απόρριψη και αποκλεισμό στον χώρο του σχολείου, με επιπρόσθετες αρνητικές συνέπειες για την ψυχοκοινωνική τους εξέλιξη και κατά συνέπεια στην κοινωνική τους συμπερίληψη.

Με τις παραπάνω αναφερόμενες διατάξεις της παρ. 9 του άρθρου 5 της υπ' αρ. 104627/ΓΔ5/07-08-2020 ΥΑ, η ευθύνη ιεράρχησης των αναγκών της εξειδικευμένης υποστήριξης σε εκπαιδευτικούς και ΕΒΠ για την τοποθέτηση των αναπληρωτών σε σχολικές μονάδες ανατίθεται στους Διευθυντές Εκπαίδευσης, ενώ λαμβάνεται υπόψη σχετική εισήγηση από το οικείο ΚΕΔΑΣΥ. Ως προς την πρόβλεψη αυτή, αρκετά ΚΕΔΑΣΥ έχουν επισημάνει στον Συνήγορο την αντίφαση του να καλούνται να ιεραρχήσουν τις ανάγκες σε παράλληλη στήριξη και στήριξη από ΕΒΠ των μαθητών/τριών που έχουν αξιολογήσει, δεδομένου ότι έχουν ήδη εισηγηθεί για την αναγκαιότητα παροχής των εν λόγω μέτρων στο σύνολο αυτών.

Σημειώνεται, επίσης, ότι και τα κριτήρια κατανομής του ωραρίου των αναπληρωτών εκπαιδευτικών από τις Διευθύνσεις Εκπαίδευσης και τους διευθυντές των σχολικών μονάδων στις οποίες τοποθετούνται δεν είναι ενιαία, καθώς σε κάποιες περιπτώσεις δίδεται προτεραιότητα σε συγκεκριμένους μαθητές λόγω της εκτιμώμενης σοβαρότητας των εκπαιδευτικών τους αναγκών ή των δυσκολιών διαχείρισης της συμπεριφοράς τους, ενώ σε άλλες οι ώρες κατανέμονται ισάριθμα στους ενδιαφερόμενους μαθητές/τριες, για λόγους ίσης μεταχείρισης.

Αντίστοιχα προβλήματα διαπιστώνονται σε σχέση με τα Τ.Ε. Ο Συνήγορος διαπίστωσε ότι και κατά το 2021-22, όπως κάθε έτος, η λειτουργία πολλών εξ' αυτών δεν κατέστη εφικτή, λόγω μη στελέχωσης ή αποχώρησης των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους και μη αντικατάστασής τους.

Επιπλέον, προβλήματα και ελλείψεις διαπιστώνονται και ως προς την υλοποίηση αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης μαθητών/τριών με αναπηρία από ΕΒΠ. Πέραν της ανεπάρκειας των διαθέσιμων πιστώσεων, σύμφωνα με την προαναφερόμενη ενημέρωση από το Αυτοτελές Τμήμα ΕΕΠ-ΕΒΠ, κατά το σχολικό έτος 2021-22,

σημειώθηκαν για πρώτη φορά ελλείψεις επαρκούς αριθμού υποψηφίων ΕΒΠ για την κάλυψη των κενών.

Πιο σοβαρό είναι το πρόβλημα της αδυναμίας εύρεσης και πρόσληψης Σχολικών Νοσηλευτών για την κάλυψη των υφιστάμενων αναγκών, ακόμη και αν υπάρχουν πιστώσεις, το οποίο επιτείνεται σταθερά κατά τα τελευταία έτη. Όπως αναφέρεται και παραπάνω, στην πλειονότητα των περιπτώσεων που έχουν απευθυνθεί στον Συνήγορο, τα ενδιαφερόμενα παιδιά χρήζουν συνεχούς εξειδικευμένης παρακολούθησης καθώς διατρέχουν άμεσο και σοβαρό κίνδυνο για την υγεία ή/και τη ζωή τους, με συνέπεια η απουσία νοσηλευτή να καθιστά αδύνατη την σχολική τους φοίτηση χωρίς την διαρκή παρουσία στο σχολείο συγγενικού τους προσώπου, διαταράσσοντας επιπλέον τη ζωή των οικογενειών τους αλλά και του σχολείου.

Η Αρχή επισημαίνει ότι, πέραν των άλλων, για μαθητές/τριες με αναπηρία ή σοβαρά νοσήματα που χρήζουν υποστήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή ή από ΕΒΠ, η διαρκής παρουσία στο σχολείο του γονέα και η εξάρτηση ακόμη και κατά τη διάρκεια του σχολικού ωραρίου υπονομεύει την αυτονόμηση τους, την ψυχοκοινωνική τους εξέλιξη, την κοινωνική ένταξη και την συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία σε ισότιμη βάση με τους λοιπούς μαθητές/μαθήτριες.

Περαιτέρω, όσον αφορά την ιεράρχηση αιτημάτων στήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή, ο Συνήγορος διαπιστώνει ότι δεν ακολουθείται ενιαία πρακτική από όλες τις Διευθύνσεις Εκπαίδευσης καθώς κάποιες ζητούν την γνώμη του οικείου ΠΥΣΕΕΠ, βάσει της δυνατότητας που δίνει η σχετική διάταξη της προαναφερόμενης ΥΑ, και τα δηλωθέντα κενά μεταξύ των οποίων οι αναπληρωτές καλούνται να δηλώσουν προτίμηση αφορούν μόνο τις περιπτώσεις που έχουν κριθεί από το ΠΥΣΕΕΠ ως οι πιο σοβαρές/επείγουσες, ενώ άλλες δεν ακολουθούν την παραπάνω διαδικασία και δηλώνουν το σύνολο των κενών τα οποία καλύπτονται βάσει των δηλώσεων προτίμησης. Σημειώνεται ότι στην δεύτερη περίπτωση εκπρόσωποι Περιφερειακών Διευθύνσεων Εκπαίδευσης έχουν αναφέρει στην Αρχή ότι μέλη των ΠΥΣΕΕΠ δηλώνουν ουσιαστικά αναρμόδιοι για την ιεράρχηση των εν λόγω αιτημάτων δεδομένου ότι αυτά αφορούν σε ιατρικά προβλήματα και ανάγκες των ενδιαφερόμενων μαθητών που εκφεύγουν των γνώσεων και της εξειδίκευσής τους.

Σημειώνεται επίσης, ότι η προβλεπόμενη ομαδοποίηση των αναγκών στήριξης από Σχολικό Νοσηλευτή δεν είναι πάντα εφικτή, ιδίως σε περιπτώσεις όπου οι ενδιαφερόμενοι/ες μαθητές/τριες φοιτούν σε σχολικές μονάδες που βρίσκονται σε μεγάλη χιλιομετρική απόσταση μεταξύ τους, ή σε διαφορετικά χωριά ή νησιά αρμοδιότητας της ίδιας Διεύθυνσης Εκπαίδευσης.

Επιπλέον, ο Συνήγορος εκφράζει ανησυχία για το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός αναπληρωτών, ιδίως Σχολικών Νοσηλευτών και ΕΒΠ, αποχωρούν με άδειες –συνήθως κύησης ή λοχείας- αμέσως μετά την πρόσληψή τους ή κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους και, μολονότι απουσιάζουν για μεγάλο χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους ή και για ολόκληρο το έτος, δεν αντικαθίστανται, διότι, όπως βεβαιώνουν οι αρμόδιες υπηρεσίες αυτό δεν προβλέπεται, δεδομένου, ότι τα συγκεκριμένα κενά φαίνεται σα να έχουν καλυφθεί με την πρόσληψή τους. Ως αποτέλεσμα, τα ενδιαφερόμενα παιδιά στερούνται την αναγκαία υποστήριξη και μάλιστα ενώ αυτή φαίνεται τυπικά σα να τους έχει παρασχεθεί.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί ή ΕΒΠ καλύπτουν συχνά πάγιες και διαρκείς ανάγκες, αντίστοιχα με τους συναδέλφους τους μόνιμους εκπαιδευτικούς σε ΣΜΕΑΕ αλλά συχνά και σε Τ.Ε. και σε περιπτώσεις διαγνωσμένης εξατομικευμένης υποστήριξης μαθητών 1^{ης} δημοτικού καλύπτουν, κατά κανόνα, ανάγκες μαθητών τουλάχιστον για μία εξαετία στην πρωτοβάθμια και στη συνέχεια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση εκτός εξαιρέσεων. Το δεδομένο αυτό, δηλαδή η στελέχωση της ΕΑΕ ιδίως από αναπληρωτές, οι οποίοι εναλλάσσονται συχνά κατ' έτος -με αρνητικές συνέπειες για ορισμένους μαθητές, ιδίως στην παράλληλη στήριξη- ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες εντάσσονται σε ταμείο ανεργίας (ΟΑΕΔ) με αντίστοιχα ελλείμματα σε ότι αφορά στην ασφαλιστική τους κατάσταση, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στην ασθένεια, την κύηση, λοχεία κλπ, επιφέρει εντέλει αρνητικές συνέπειες στην εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α.

Τέλος, επισημαίνεται, ότι η πρόβλεψη περί δήλωσης σειράς προτίμησης μεταξύ σχολικών μονάδων ή ομάδων σχολείων από τους προσληφθέντες όλων των κατηγοριών, σε συνδυασμό με την αριθμητική τους ανεπάρκεια, καθιστά εξαιρετικά δύσκολη έως και αδύνατη την κάλυψη των κενών σε σχολικές μονάδες απομακρυσμένων ή δυσπρόσιτων περιοχών που κατά κανόνα δεν προτιμώνται από τους αναπληρωτές. Κατά συνέπεια, οι ανάγκες των ενδιαφερόμενων μαθητών/τριών που διαμένουν στις περιοχές αυτές στην περιφέρεια μένουν σταθερά ακάλυπτες, ανεξαρτήτως της σοβαρότητας τους.

ΣΤ. Συμπεράσματα

Από την παρούσα έρευνα και την συνολική ενασχόληση του Συνηγόρου με το θέμα επί σειρά ετών, προκύπτει ότι, παρά την ρητή πρόβλεψη ότι «η ΕΑΕ, όπως και η γενική εκπαίδευση, είναι υποχρεωτική και λειτουργεί ως αναπόσπαστο τμήμα της ενιαίας δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης»²⁷, αυτή εξακολουθεί να μην τυγχάνει της δέουσας και ανάλογης με τη γενική εκπαίδευση σημασίας από τη πολιτεία. Η αντίληψη αυτή αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων:

- Στην χρόνια μη διασφάλιση και συχνά ανεπάρκεια των διατιθέμενων πόρων για την κάλυψη παγίων, διαπιστωμένων αναγκών.
- Στον ιδιαίτερα σημαντικό βαθμό εξάρτησης της ΕΑΕ από την πρόσληψη αναπληρωτών (ΕΠ, ΕΕΠ και ΕΒΠ) σε σύγκριση με τη γενική εκπαίδευση, παρά την πραγματοποίηση κατά τα τελευταία έτη κάποιων προσλήψεων μόνιμου προσωπικού για την κάλυψη οργανικών θέσεων, και
- Στην χρηματοδότηση της ΕΑΕ πρωτίστως μέσω προγραμμάτων ΕΣΠΑ και σε πολύ μικρότερο βαθμό από τον τακτικό προϋπολογισμό.

Επακόλουθο των παραπάνω είναι, μεταξύ άλλων, τα πάγια ελλείμματα που διαπιστώνονται στην εφαρμογή των θεσμοθετημένων ειδικών μέτρων εκπαιδευτικής ή εξατομικευμένης υποστήριξης για την ένταξη και φοίτηση των μαθητών/τριών με αναπηρία/ε.ε.α. στο γενικό σχολείο.

Συνοψίζοντας, ο Συνήγορος διαπιστώνει ότι η ισχύουσα νομοθεσία για την εκπαίδευση των μαθητών/τριών με αναπηρία/ε.ε.α. εφαρμόζεται μόνο μερικώς όσον αφορά στην υλοποίηση των προβλεπόμενων ειδικών μέτρων υποστήριξης της φοίτησης τους σε γενικά σχολεία (παράλληλη στήριξη, φοίτηση σε ΤΕ, στήριξη από ΕΒΠ ή σχολικό νοσηλευτή), ενώ παραβλέπεται ή υποβαθμίζεται το γεγονός ότι η θέσπιση νομοθεσίας που κατοχυρώνει το δικαίωμα συνεκπαίδευσης συνεπάγεται την υποχρέωση της πολιτείας να διασφαλίσει τους πόρους, το ανθρώπινο δυναμικό και όλα τα αναγκαία μέσα για την υλοποίηση των σχετικών προβλέψεων.

Περαιτέρω, η διαδικασία και τα κριτήρια ιεράρχησης των αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης, βάσει των παραπάνω αναφερόμενων διατάξεων, εγείρουν ζητήματα νομιμότητας, διαφάνειας και διακρίσεων - είτε δίδεται προτεραιότητα σε κάποιους μαθητές/τριες έναντι άλλων είτε, ιδίως όσον αφορά στην παροχή παράλληλης στήριξης, το ωράριο των εκπαιδευτικών μοιράζεται μεταξύ περισσότερων μαθητών/τριών – δεδομένου ότι το δικαίωμα των παιδιών με αναπηρία/ε.ε.α. στην εκπαίδευση και τη μη διάκριση, όπως προκύπτει από την ΔΣΔΠ, την ΣΔΑΑ και την

²⁷ Ν. 3699/08, άρθρο 2, παρ. 1

ειδική εθνική νομοθεσία για την ΕΑΕ, επιβάλλει την άνευ άλλων προϋποθέσεων διασφάλιση των θεσμοθετημένων μέτρων εκπαιδευτικής υποστήριξης στις περιπτώσεις όπου αυτή κρίνεται αναγκαία.

Ενόψει των παραπάνω, ο Συνήγορος επισημαίνει εκ νέου την υποχρέωση της πολιτείας να προβεί σε συνολικό σχεδιασμό για την ανεύρεση μόνιμων και ουσιαστικών λύσεων.

Z. Προτάσεις

Ο Συνήγορος, καταρχήν, επαναλαμβάνει την πάγια θέση που έχει διατυπώσει και σε προηγούμενο σχετικό Πόρισμα²⁸ ότι η ΕΑΕ, ως αναπόσπαστο μέρος της δημόσιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης, επιβάλλεται να είναι ενταγμένη στον τακτικό κρατικό προϋπολογισμό ισότιμα με την γενική εκπαίδευση, ανεξάρτητα από την *συμπληρωματική* αξιοποίηση προγραμμάτων ΕΣΠΑ για τη διασφάλιση επιπλέον πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτεία οφείλει να διασφαλίζει εγκαίρως, δηλαδή μέχρι την έναρξη κάθε σχολικού έτους, την αναγκαία χρηματοδότηση για την πλήρη κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών όλων των μαθητών/τριών με αναπηρία/ε.ε.α., συμπεριλαμβανομένης της υλοποίησης των προβλεπόμενων στο άρθρο 6 ν. 3699/2008 μέτρων υποστήριξης της φοίτησής τους στο γενικό σχολείο, κατ' αντιστοιχία με τη μέριμνα που λαμβάνεται για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των λοιπών μαθητών. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ανάγκες αυτές είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος γνωστές και καταγεγραμμένες από το προηγούμενο σχολικό έτος (με εξαίρεση τις περιπτώσεις μαθητών που αξιολογούνται για πρώτη φορά), ο έγκαιρος προγραμματισμός, παράλληλα με τον προγραμματισμό για την γενική εκπαίδευση, δεν είναι ανέφικτος. Το ίδιο ισχύει και για τη στήριξη μαθητών/τριών με αναπηρία ή με σοβαρά προβλήματα υγείας από ΕΒΠ ή Σχολικό Νοσηλευτή, όπου απαιτείται, στο βαθμό που αυτό σχετίζεται με την διάθεση επαρκών πιστώσεων για την κάλυψη των σχετικών αιτημάτων.

Επιπλέον, ο Συνήγορος προτείνει:

- Ως προς τη διαδικασία των προσλήψεων αναπληρωτών (ΕΠ, ΕΕΠ, ΕΒΠ) για την κάλυψη των αναγκών της ΕΑΕ, τη διασφάλιση συνέχειας και σταθερότητας στην υποστήριξη των ενδιαφερόμενων μαθητών/τριών στα γενικά σχολεία και στη στελέχωση των ΣΜΕΑΕ (μέχρι να διασφαλιστεί η πλήρης στελέχωσή τους με μόνιμο προσωπικό), και την απλούστευση των σχετικών διοικητικών διαδικασιών και την αποφυγή των καθυστερήσεων που αυτές συνεπάγονται.

---

²⁸ «Προβλήματα στην υλοποίηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (Νοέμβριος 2015)

- Ως προς την επιλογή και τοποθέτηση αναπληρωτών εκπαιδευτικών ΕΑΕ ή ΕΒΠ, την θέσπιση διαδικασιών που να διασφαλίζουν ότι οι εκπαιδευτικές ανάγκες και το συμφέρον των ενδιαφερόμενων παιδιών λαμβάνονται υπόψη, σε κάθε περίπτωση, κατά προτεραιότητα και κατά το μέγιστο δυνατό. Οι προβλέψεις αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν την επιλογή κατά προτεραιότητα εκπαιδευτικών ΕΑΕ που διαθέτουν εξειδίκευση ή έχουν λάβει επιμόρφωση αντίστοιχη με τις ε.ε.α ενός μαθητή, και τη συνέχιση, όπου είναι εφικτό, της παροχής παράλληλης στήριξης ή στήριξης από ΕΒΠ, από τον ίδιο αναπληρωτή, ιδίως σε περιπτώσεις όπου η συγκεκριμένη προσωπική σχέση υπήρξε αποδεδειγμένα θετική για το συγκεκριμένο παιδί, ή όπου η διασφάλιση συνέχειας και η αποφυγή της εναλλαγής προσώπων κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική, λόγω της φύσης των ειδικών εκπαιδευτικών του αναγκών ή της αναπηρίας.
- Ως προς την διασφάλιση της ποιότητας στην παροχή παράλληλης στήριξης, την καθιέρωση συνεχιζόμενης και εξειδικευμένης επιμόρφωσης, εποπτείας, υποστήριξης και αξιολόγησης των αναπληρωτών εκπαιδευτικών.
- Ως προς τη σταθερότητα της παροχής της εκπαιδευτικής ή άλλης ειδικής υποστήριξης τη θεσμική και πραγματική διασφάλιση της αντικατάστασης των αναπληρωτών, οι οποίοι αποχωρούν για μεγάλο χρονικό διάστημα, σε κάθε περίπτωση ώστε να μην διακόπτεται η ειδική υποστήριξη και να μην παραβιάζεται στην πράξη το δικαίωμα στην εκπαίδευση του μαθητή με αναπηρία/ε.ε.α .

Όσον αφορά το πρόβλημα της έλλειψης υποψηφίων νοσηλευτών και, σε μικρότερο βαθμό, ΕΒΠ για την κάλυψη των κενών, ανεξαρτήτως της ύπαρξης πιστώσεων, βάσει των στοιχείων που εστάλησαν στην Αρχή από το Αυτοτελές Τμήμα ΕΕΠ-ΕΒΠ, η σταδιακή ενεργοποίηση διαδικασιών για ειδικές προσκλήσεις και άλλες εναλλακτικές, παρέχουν λύση σε μερικές μόνο περιπτώσεις και με καθυστέρηση, δεδομένου, ότι οι διαδικασίες αυτές εκτείνονται στο μεγαλύτερο μέρος του σχολικού έτους. Κατά συνέπεια, λαμβάνοντας υπόψη ότι το πρόβλημα της έλλειψης υποψηφίων είναι ήδη γνωστό και τείνει να επιδεινώνεται βάσει των στοιχείων των τελευταίων ετών, ο Συνήγορος προτείνει:

- Την θέσπιση των αναγκαίων μέτρων για την έγκαιρη ενεργοποίηση (προ της έναρξης του σχολικού έτους) των διαδικασιών για τη διενέργεια ειδικών προσκλήσεων.
- Την επέκταση της δυνατότητας διενέργειας προσκλήσεων για προσλήψεις αναπληρωτών ΕΕΠ-ΕΒΠ σε τοπικό επίπεδο από τις Διευθύνσεις Εκπαίδευσης,

- για την μεγιστοποίηση της πιθανότητας κάλυψης των αναγκών των ενδιαφερόμενων παιδιών, κατά την έναρξη του σχολικού έτους.
- Την εισαγωγή πρόβλεψης για την δυνατότητα χορήγησης ειδικής οικονομικής ενίσχυσης-αποζημίωσης μέσω voucher στις οικογένειες των ενδιαφερόμενων μαθητών, για την κάλυψη του κόστους υποστήριξης τους στο σχολείο από πρόσωπο επιλογής τους, σε περίπτωση αδυναμίας εύρεσης άλλης λύσης από τις αρμόδιες υπηρεσίες της εκπαίδευσης. Σημειώνεται, παράλληλα με την επίσπευση των παραπάνω διαδικασιών για την εύρεση και πρόσληψη αναπληρωτών ΕΒΠ ή Σχολικών Νοσηλευτών, η εν λόγω παροχή θα πρέπει να καταβάλλεται σε εύλογο χρονικό διάστημα από την έναρξη του σχολικού έτους για την αποφυγή της εκκρεμότητας και αναμονής που συχνά εκτείνεται κατά τη διάρκειά του προκαλώντας έντονη και παρατεταμένη αναστάτωση στα ενδιαφερόμενα παιδιά και τις οικογένειες τους.

Περαιτέρω, ως προς το υπό εξέταση, σύμφωνα με ενημέρωση της Αρχής, ενδεχόμενο ορισμού «σχολείων αναφοράς» ανά Διεύθυνση Εκπαίδευσης, όπου θα τοποθετείται Σχολικός Νοσηλευτής και θα εγγράφονται οι μαθητές/τριες όμορων περιοχών που χρήζουν εξειδικευμένης υποστήριξης, εκτιμάται ότι, μολονότι μπορεί να θεωρηθεί ως μια λύση ανάγκης σε περίπτωση απουσίας άλλης λύσης, τυχόν εφαρμογή της θα πρέπει να λάβει σοβαρά υπόψη,

(α) τον κίνδυνο υπονόμησης του κατοχυρωμένου δικαιώματος των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. (στην περίπτωση αυτή, με σοβαρά προβλήματα υγείας) σε εξειδικευμένη υποστήριξη στο γενικό σχολείο και ένταξής τους σε αυτό ισότιμα με τους λοιπούς μαθητές, και συγκέντρωση σε κάποιες σχολικές μονάδες μεγάλου αριθμού παιδιών με προβλήματα υγείας, και δυνάμει «γκετοποίησής» τους,

(β) την απόσταση και τα γεωγραφικά δεδομένα των κατά τόπους «σχολείων αναφοράς» από την περιοχή κατοικίας των ενδιαφερόμενων μαθητών/τριών, οι οποίοι δεν θα πρέπει να υποβάλλονται σε υπέρμετρη ταλαιπωρία, λόγω της μετακίνησης,

(γ) την πρόβλεψη για διασφάλιση της μεταφοράς των παιδιών, όπου απαιτείται,

(δ) τη διασφάλιση ότι, εφόσον οριστούν τέτοιες σχολικές μονάδες, σε αυτές θα υπάρχει νοσηλευτής σε μόνιμη και σταθερή βάση, δεδομένου ότι σε καμία περίπτωση δεν είναι επιθυμητή τυχόν μετεγγραφή των ενδιαφερόμενων παιδιών σε άλλη σχολική μονάδα κάθε έτος, με γνώμονα την τοποθέτηση σε αυτήν αναπληρωτή Σχολικού Νοσηλευτή.

Τέλος, ο Συνήγορος επισημαίνει την ανάγκη θέσπισης ενός κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για τη διασφάλιση της παροχής έκτακτων πρώτων βοηθειών σε όλες τις σχολικές μονάδες γενικής εκπαίδευσης αλλά και σε ΣΜΕΑΕ. Η απουσία σχετικών προβλέψεων είναι αισθητή στην μεγάλη πλειονότητα των σχολικών μονάδων, με εξαίρεση εκείνες όπου υπάρχει τοποθετημένος Σχολικός Νοσηλευτής για παροχή εξειδικευμένης υποστήριξης ο οποίος, σύμφωνα με τις προβλέψεις της υπ' αρ. 44841/Δ3/26-04-22 ΚΥΑ «υποστηρίζει όλους τους/τις μαθητές /τριες της σχολικής μονάδας τοποθέτησής του, όπως και τυχόν συστεγαζόμενης». Κατά συνέπεια, μέχρι να καταστεί εφικτή η παρουσία νοσηλευτή στο σύνολο των σχολικών μονάδων, ο Συνήγορος προτείνει την εισαγωγή διατάξεων για την εκπαίδευση ορισμένων τουλάχιστον εκπαιδευτικών ανά σχολείο σε παροχή πρώτων βοηθειών, για συμβάντα, τα οποία, σύμφωνα με τα γενικά παραδεκτά επιστημονικά δεδομένα, απαιτούν εκτάκτως και επειγόντως την παροχή πρώτης βοήθειας σε άμεσο χρόνο, προκειμένου να μην τεθεί σε κίνδυνο η ζωή ή χειροτερεύσει η υγεία του μαθητή, για τα οποία δεν υφίσταται χρόνος για αναμονή του ΕΚΑΒ, και απαιτούν γνώσεις βασικής υποστήριξης της ζωής (BLS Basic Life Support), όπως η αντιμετώπιση κρίσης υπογλυκαιμίας ή επιληψίας ή αλλεργικού σοκ ή πνιγμού ή η καρδιοπνευμονική αναζωογόνηση (ΚαρΠΑ). Πέραν της ουσιώδους σημασίας του για την προστασία της υγείας και της ζωής όλων των μαθητών/τριών στον χώρο του σχολείου, μπορεί να συνδράμει στη μείωση των αιτημάτων εξειδικευμένης υποστήριξης για μαθητές με προβλήματα υγείας που καθιστούν αναγκαία τη συνδρομή σε τακτική βάση (π.χ. για την τυχόν χορήγηση τακτικής ή έκτακτης φαρμακευτικής αγωγής κλπ) ή την παρέμβαση ενήλικα (χωρίς εξειδικευμένες γνώσεις νοσηλευτικής) σε σπάνιες και εξαιρετικές περιπτώσεις, η οποία δεν τους παρέχεται υπό τις ισχύουσες συνθήκες.

Σε συνέχεια των ανωτέρω διαπιστώσεων και προτάσεων εκ μέρους της Αρχής, παρακαλούμε για τις ενέργειές σας και για την λήψη όλων των αναγκαίων θεσμικών και ουσιαστικών μέτρων, με στόχο την εξασφάλιση της πρόσβασης των παιδιών με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην εκπαίδευση και της ισότιμης συμμετοχής και ένταξής τους στη σχολική κοινότητα.